

Lunds universitet

Socialhögskolan

SOL 066

Socialt arbete med inriktning mot kulturmöten och integration

Termin 6 Vårterminen 2004

EN INBLICK I DEN FRIVILLIGA
ÅTERVANDRINGSPOLITIKEN
DISKUSSION KRING VÄRDERINGAR
SOM UNDERLAG FÖR EN ”GOD” ÅTERVANDRINGSPOLITIK

Författare: Carina Gustavsson

Lisbeth Gustafsson

Handledare: Pernilla Liedgren-Dobronravoff

Abstract

The object of this essay is to examine if there exist any values and moral aspects of the politics of voluntary returning home of refugees. The questions in issue are the following:

- When is it of importance to argue voluntary returning home? Is it when integration does not work, or has it always been topic of interest?
- In what degree has values and different ideas about “the best for the refugee” headed the achievements of voluntary returning home?
- Are there any moral or political ideas about the phenomena of voluntary returning home?
- Has economical fluctuations in the market influenced the aims of migration politics?

Our method of choice is a combination of studies of literature, as well as qualitative and quantitative data. We have been using a field investigation form and been using Internet as a resource.

Our essay does not come to any direct conclusion, but we depict the various aspects of voluntary returning home.

<u>FÖRORD</u>	4
<u>1. INLEDNING</u>	5
<u>1.1 PROBLEMFÖRMULERING</u>	5
1.1.1 Uppsatsens födelse.....	6
<u>1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR</u>	6
<u>1.3 AVGRÄNSNINGAR</u>	7
<u>1.4 CENTRALA BEGREPP</u>	7
<u>1.5 BEGREPPSDISKUSSION</u>	7
1.5.1 Flykting.....	7
1.5.2 Invandrare.....	8
1.5.3 Frivillig återvandring.....	8
1.5.4 Frivilligt återvändande.....	8
1.5.5 Integration.....	8
1.5.6 Migration.....	9
<u>2 METOD</u>	10
<u>2.1 METODVAL</u>	10
<u>2.2 URVAL</u>	11
<u>2.3 INTERVJUERNAS GENOMFÖRANDE</u>	12
<u>2.4 BEARBETNING AV INSAMLADE MATERIAL</u>	12
<u>2.5 STUDIENS TILLFÖRLITLIGHET</u>	12
<u>2.6 ETISKA ÖVERVÄGANDEN</u>	13
<u>2.7 KÄLLKRITIK</u>	13
<u>2.8 FORTSATT FRAMSTÄLLNING</u>	14
<u>3. HISTORISK ÖVERBLICK PÅ FRIVILLIG ÅTERVANDRING</u>	14
<u>3.1 TILLBAKABLICK 1947-1980</u>	14
<u>3.2 UPPKOMSTEN 1980-2000</u>	15
<u>3.3 STATISTIK 1999-2003</u>	17
<u>3.4 ORGANISATIONER</u>	19
3.4.1 Migrationsverket.....	19
3.4.2 Sociala missionen.....	19
3.4.3 Göteborgs-initiativet.....	20
3.4.4 Röda Korset.....	20
<u>3.5 POLITIKERNAS SPELREGLER</u>	21
<u>4. TEORETISKA PERSPEKTIV</u>	22
<u>4.1 AKTUELL FORSKNING</u>	23
<u>4.2 KULTURELLT OCH SOCIALT KAPITAL</u>	24
<u>4.3 LIVSPLAN OCH ONTOLOGISK TRYGGHET</u>	25
<u>4.4 VI OCH DOM</u>	26
<u>4.5 DISKUSSION UTIFRÅN TEORIerna</u>	27
<u>5. ANALYS OCH RESULTAT</u>	28
<u>5.1 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONER</u>	28
<u>5.2 RESULTAT AV DET EMPIRISKA INTERVJUMATERIALET</u>	28
<u>5.3 VÄRDERINGAR OCH MORAL KRING FRIVILLIG ÅTERVANDRING</u>	28
<u>5.4 GOD INTEGRATION = LYCKAD ÅTERVANDRING?</u>	31
<u>5.5 EKONOMISKT ELLER HUMANISTISKT SYNSÄTT?</u>	34
5.6 FRAMTIDSVISIONER.....	37
<u>6. SLUTDISKUSSION</u>	39
<u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	42

Förord

Efter att ha blivit färdiga med vår uppsats om frivillig återvandring har vi kunnat konstatera följande fakta, att bedriva forskning är ett mycket tidsödande arbete som kräver såväl självdisciplin som mångsidighet. Då vi är ganska ”färska” inom fältet har vi drabbats av diverse problem som säkerligen för den erfarna är ganska vanliga. Trots alla bekymmer med att bli klar i tid, samt avgränsningar och andra diverse problem sitter vi mot alla odds med en klar c-uppsats. Vi vill med denna lilla inledning passa på att tacka alla som varit delaktiga på något sätt. Alla har med deras erfarenheter och kunskaper bidragit till att slutföra uppsatsen. Ett speciellt tack till följande personer:

Till våra respektive äkta makar som under denna tid då vi arbetat med vår uppsats verkligen stöttat oss på alla tänkbara vis. Ni har verkligen varit ett stort stöd och utan era insatser hade vi nog inte varit klara idag.

Pernilla Liedgren-Dobronravoff som vår handledare styrt in oss på rätt spår då vi farit vilse. Ett stort tack för all den konkreta kritik vi tagit emot samt tankeväckande motfrågor.

Erik Olsson som efter sin semester kom hem till ett skrivbord överbelamrat med arbetsuppgifter ändå tog sig tid till våra frågor.

Cecilia Höglund har bidragit med gedigen kunskap och vi är mycket tacksamma för allt material du sänt till oss, då ditt engagemang gav oss en kick i rätt riktning.

Leila Hadzihanovic har genom sina svar på vår intervjuenkät och material som du sänt till oss bidragit med erfarenhet och kunskap.

Sara Åkesson har genom sina svar på vår intervjuenkät förmedlat sin erfarenhet och kunskap inom området.

Selma Borovac har även hon genom att svara på vår intervjuenkät bidragit med god kunskap och kunnighet inom området.

Christine Hansson på Migrationsverket Syd som genom sitt engagemang verkligen fick oss intresserade av frivillig återvandring i ett tidigt skede. Dessutom ett hjärtligt tack till alla de kontakter du hjälpte oss att skapa.

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

I dag lever vi i globaliseringens era vilket medför att de flesta människor i någon mån blir påverkade av de strömningar som sker i form av omflyttningar mellan länder och folkslag. Globaliseringen i världen har bidragit till att gränser suddats ut och blivit öppnare.

Under århundraden har människan av olika skäl antingen självvalt eller påtvingat förflyttat sig över gränser och nationer. Sverige har tagit emot ett stort antal människor som sökt sig hit, bort från krig, förföljelse och andra svårigheter. Ett stort antal av de människor som sökt en fristad i Sverige blir kvar här under många år, kanske resten av livet. Men de finns också dem som inget högre önskar än att resa tillbaka till deras hemländer när situationen tillåter det.

Under de senaste decennierna har den svenska invandringspolitiken förändrats i takt med den ökade invandringen. Detta har gjort att andra viktiga behov såsom exempelvis frivillig återvandring blivit uppmärksammat. Migrationsverket och andra organisationer i Sverige arbetar med att hjälpa invandrare och flyktingar tillbaka till sina hemländer. Vårt intresse av dessa hjälpinsatser är att lyfta fram de eventuella motiv och värderingar som finns bakom stödet till frivillig återvandring.

Genom kursen integration och kulturmöten har vi kommit i kontakt med begreppen integration och migration och dess konsekvenser. Detta i form av människors upplevda känsla av tillhörighet och funderingar på framtiden. Då vi dagligen möts av massmedias rapportering av ovannämnda begrepp är det viktigt att diskutera de värderingar som varit och är avgörande för utvecklingen av Svensk återvandringspolitik.

Någonting som vi ville veta mer om var om frivillig återvandring ska betraktas som en rättighet för flyktingen och att svenska staten ska gå in med ekonomiskt bidrag. Eller är det så att det finns samhällsliga vinningar och ekonomiska besparingar i sikte?

Ur en artikel från SYDSVENSKA DAGBLADET SNÄLLPOSTEN 2000¹ skriver Cecilia Höglund som arbetar med återvandringsfrågor att det svenska samhället kan tjäna på att hjälpa

¹ Se bilaga 1

människor att frivilligt återvändra. Med andra ord finns det flera infallsvinklar bakom den svenska återvändningspolitiken.

1.1.1 Uppsatsens födelse

Vår uppsats var tänkt att inrikta sig på en individuell nivå utifrån individen som genomgår olika processer i beslutet att frivilligt återvändra. Syftet var att undersöka vilka faktorer som påverkar individens beslut. Vilka är de omständigheter och tankar som inspirerar till att återvändra till det land som man en gång flydde ifrån och som förmodligen satt djupa spår i medvetandet?

Detta visade sig vara väldigt svårt på grund av olika omständigheter. För tillfället är det bara ett fåtal kommuner som arbetar med dessa frågor gällande frivillig återvandring och detta skapade i sin tur problem med att komma i kontakt med personer som ska återvändra. Ett annat problem vi kämpades med var vår disponibla tid för genomförandet av själva studien. Att fatta ett beslut om att frivilligt återvändra är säkerligen en process som sträcker sig under en relativt lång period av individens tillvaro. Det har då varit förenat med svårigheter att finna dem som just nu funderar på att frivilligt återvändra, många återvandrarprojekt är redan avslutade och utvärderade.

Utifrån ovan nämnda problem kom vi fram till att undersöka frivillig återvandring på ett mera övergripande plan, vilka eventuella värderingar och motiv som varit styrande och ledande under framväxten av frivillig återvandring.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka vilka värderingar och motiv som styr eller är ledande i framväxten av återvändningspolitik.

De frågeställningar vi utgår ifrån är följande:

- *När är det viktigt att diskutera frivillig återvandring, är det när integrationen inte fungerar eller är det alltid ett aktuellt ämne?*
- *I vilken mån har eventuella värderingar och olika uppfattningar om "flyktingens bästa" styrt insatserna av frivillig återvändningspolitik?*
- *Finns det några moraliska eller politiska uppfattningar om fenomenet frivillig återvandring?*
- *Har ekonomiska konjunktursvängningar påverkat riktningen av Återvändningspolitik?*

1.3 Avgränsningar

Vi har valt att fördjupa oss i den frivilliga återvandringen som företeelse istället för problem då det ligger i sakens natur att problem gärna följs av en lösning. Valet av definition, att studera frivillig återvandring som företeelse istället för problem ger oss därför möjlighet att försöka nå kunskaper i den frivilliga återvandringen ur en opartisk synvinkel.

Frivillig återvandring engagerar Migrationsverket och organisationer i Sverige.

Göteborgs-initiativet och Röda korset samt den frivilliga återvandringens initiativtagare Sociala missionen är några av dem som arbetar med frivillig återvandring. För att ge läsaren en bild av hur frivillig återvandring förvaltas på organisatorisk nivå kommer vi att beskriva ett par av dem som arbetar med frivillig återvandring samt ge en kort historisk presentation över företeelsen frivillig återvandring.

1.4 Centrala begrepp

Det är svårt att undersöka frivillig återvandring utan att ta hänsyn till andra begrepp som helt naturligt knyter an till vårt val av ämne. Eftersom vi genomgående under uppsatsen diskuterar och använder oss utav begreppen invandrare och flykting, frivillig återvandring och frivilligt återvändande, integration och migration som centrala begrepp är det på sin plats att redan i detta skede definiera orden. Detta gör vi för att på så sätt undvika felaktiga tolkningar av begreppen.

1.5 Begreppsdiskussion

1.5.1 Flykting

Kortfattat omfattar asylrätten, de människor som av skäl som förföljelse av ras, religion, trosuppfattning, nationalitet, politiska uppfattningar inte kan leva i sitt hemland söker en fristad i ett annat land (UtlL. Kap 3 § 2). Som flykting har man sökt asyl för att man har ett behov av skydd av olika anledningar. Vi har bestämt oss för att använda utlänningslagens (1989:529) definition av begreppet flykting för att vi tycker det ger en klar bild av vem som är flykting. Valet styrs även av det faktum att utlänningslagen är den lag som styr allt arbete med flyktingar och invandrare.

1.5.2 Invandrare

En invandrare är en utlänning som fått tillåtelse att bosätta sig i Sverige oavsett skäl. För att klargöra vad vi menar med begreppet invandrare avser vi människor som själva har invandrat, och folkbokförts i Sverige, alltså inte sökt sig till ett annat land på grund av ovannämnda flyktingproblematik. (www.migrationsverket.se)

1.5.3 Frivillig återvandring

Ett annat begrepp i vår studie som också bör diskuteras då de riskerar att blandas ihop är de två olika begreppens innebörd ”**frivillig återvandring**” och ”**frivilligt återvändande**”. Det kan tyckas vara en och samma företeelse men är två helt olika begrepp. Migrationsverket arbetar idag med två perspektiv;

”Migrationsverket arbetar med både tillstånd för dem som av olika skäl vill invandra och med stöd till en del av dem som redan har uppehållstillstånd här men som ändå vill återvandra. Vi ansvarar också för att de som fått av- eller utvisningsbeslut självmant lämnar Sverige”.
(www.migrationsverket.se)

Frivillig återvandring enligt migrationsverket innebär att de som har ett permanent uppehållstillstånd (PUT) men inte ett svenskt medborgarskap i Sverige får möjlighet att delta i ett återvandringsprojekt.

1.5.4 Frivilligt återvändande

Det andra perspektivet som migrationsverket arbetar med är ”frivilligt återvändande” som riktar sig till de personer som fått avslag på sina ansökningar om permanent uppehållstillstånd och återvändandet är i någon mening förenat med tvång (www.migrationsverket.se)

1.5.5 Integration

Begreppet **integration** kan förklaras genom att återge definitionen som svenska akademien valt att använda sig av i sin ordlista (Svenska akademiens ordlista, 2002). Integration handlar

om sammanföring, sammanföra något till en helhet. En liknande definition går att finna i ordboken Nordstedts Svenska ordbok från 1991 där definitionen är följande;

”Sammansmältning av olikartade delar till en helhet ofta med tonvikt på en utjämning av skillnader”

En första blick på begreppet låter oss förstå att det handlar om att sammanföra eller innesluta någon eller något i en större enhet. Begreppet integrering ses med olika synsätt beroende på vilket land man utgår ifrån. I Sverige har traditionen varit att invandrare och flyktingar ska ges möjlighet att bibehålla sitt språk och sina kulturella särdrag, alltså en respekt för individens identitet. Medan däremot i andra länder som till exempel Danmark kan samma begrepp stå för en process där invandrarna och flyktingarna fullständigt bör lämna sitt egna språk och kulturer för att erkännas som integrerade. (Södergran, 2000).

1.5.6 Migration

Begreppet **migration** kan förklaras på följande sätt utifrån Svenska akademiens ordlista. ”In och utvandring, folkförflyttningar.” Ytterligare en definition på begreppet migration är;

”Spontan flyttning i större skala av folkgrupper inom ett land eller mellan länder”
(Nordstedts Svenska ordbok, 1991)

Alltså handlar migration om människor som geografiskt förflyttar sig såsom emmigration och immigration. För att ge begreppet migration en mer personlig prägel har vi tagit hjälp av migrationsverkets rapport om frivillig återvandring 2003.

”Varje invandrare är också alltid en utvandrare beroende på ur vilken synvinkel han betraktas
När Vilhelm Moberg skrev sin välkända romansvit om Karl Oskar och Kristina från Duvemåla så gav han böckerna titlarna
Utvandrarna, Invandrarna, Nybyggarna och Sista brevet till Sverige,
men det är hela tiden samma människor han berättar om”

2 METOD

2.1 Metodval

Metod är ett organiserat sätt att undersöka verkligheten på. Tanken och syftet med att använda sig av en metod är att undersöka och göra upptäckter i den värld och samhälle som skapas och levs i av människor. Metoden är ett hjälpmedel för att förstå och se de orsaker som ligger bakom vissa händelser och åsikterna bakom handlingarna och de kollektiva eller sociala strukturernas betydelse för individers och grupperns åsikter och handlingar (Halvorsen, 1992).

Vårt arbete är en kombination av litteraturstudie och en sorts kvalitativ intervjustudie med nyckelpersoner. Till viss del kommer vi även att använda oss utav kvantitativ data för att belysa den frivilliga återvandringen i siffror.

Vi har valt att använda telefon och mail för att genomföra de intervjuer då det är kontaktpersoner på ett stort geografiskt område vilket gjort det problematiskt att intervju dem personligt på deras respektive arbetsplats. Vi har i valt att använda oss av en kvalitativ metod i form av öppen intervjuenkät (Halvorsen, 1992). Intervjuenkäterna har skickats ut elektroniskt och blir en form av nätintervju. Resultatet av intervjuenkäten gör att vi har ett stort och omfattande material att arbeta med. En fördel med att använda sig av en kvalitativ metod är att de personer som vi intervjuar får möjlighet att redogöra för sin uppfattning i ämnet. I enkäten har vi arbetat fram en ostrukturerad enkät med frågor som inte har några fasta svarsalternativ, anledningen är att våra frågor rörande frivillig återvandring är ganska vida. Vi förstod att människor som arbetar med frivillig återvandring eventuellt hade flera infallsvinklar. Hade vi sänt ut en strukturerad enkät med fasta frågor och med givna svarsalternativ var vi rädda för att vi hade gått miste om nyanserna i svaren. Genom att ställa öppna frågor till respondenterna krävs det också ett större engagemang från deras sida (Halvorsen, 1992). Vi kommer som vi ovan nämnt att även använda en del hårddata kvantitativ, sekundär data, från Migrationsverkets årsredovisning 2003 samt statistik gällande åren 1999 till 2002 som speglar hur omfattande fenomenet frivillig återvandring är och har varit. Då vår intervjumetod i dagsläget inte finns dokumenterat i metodböckerna innebär det att vi inte kan hänvisa till någon direkt källa. Men vi har ändå valt att benämna den som en kvalitativ intervju.

2.2 Urval

Då vi bestämt oss för vilken inriktning vi skulle ha på vår uppsats, diskuterade vi igenom vilka representanter vi skulle kunna tänka oss vara av intresse för uppsatsens innehåll. Vi började ta kontakt med Migrationsverket i Malmö via Internet. Vi fick väldigt snabbt svar därifrån och bestämde träff så snart som möjligt. Genom representanten från Migrationsverket, fick vi en väldig mängd information och namn på ett antal representanter från andra organisationer som var av vikt för vår informationsinhämtning och intervjuenkät. Från vår första kontakt med "fältet" genom vår första informant fick vi kontakt med ytterligare namn på andra informanter. Det blev en form av "snöbollseffekt" (Halvorsen, 1992). Vi tog kontakt med elva representanter från olika arbetsområden. Vi gjorde ett strategiskt urval av intervjupersoner från förvaltningschef till handläggare och handledare samt forskare inom området.

Vi ville på detta sätt försöka få fram en större bredd i intervjumaterialet med att intervjua olika representanter som arbetar med frivillig återvandring. Detta tyckte vi var intressant och hade en föreställning om att det med all säkerhet ses utifrån olika synvinklar bundet till vilken arbetsplats man tillhör och på vilken nivå man arbetar. Eftersom olika värderingar och synsätt förmodligen frodas inom olika organisationer. "Strategiska urval är också att föredra om det urval som ska göras är litet" (Halvorsen, 1992).

Efter det att vi tagit kontakt med de elva intervjupersonerna har sex av dem fallit bort. Vår naiva förhoppning var att samtliga var positivt inställda till vår intervjuenkät eftersom att vi blev så positivt överraskade av det gensvar vi mötte med vår första kontakt med fältet. Men vi blev snart varse om tidsbristen och andra bekymmer med att få in svaren i tid för bearbetning och analys. Våra frågor möttes med varierande reaktioner, från mycket väl mottagen till något krisiskt ifrågasättande. Det är svårt att uppge skäl till varför en del av våra representanter inte deltagit i intervjun då vi med jämna mellanrum kontaktat vederbörande på såväl telefon som via mail. En förklaring kan dock vara att det råder tidspress och att vederbörande har prioriterat sina arbetsuppgifter utifrån vad som är viktig för ögonblicket. En annan förklaring kan vara att våra frågor eventuellt kan ha uppfattats som mycket komplicerade att svara på. De som svarat på vår intervjuenkät är projektledare och forskare inom området. Vår uppfattning är att personer som arbetar med frivillig återvandring på Myndighetsnivå kanske

är mer bundna av deras roll som myndighetsperson. De har med andra ord kanske inte samma möjlighet att svara på våra frågor utifrån personliga perspektiv? Detta till trots att representanterna erbjöds anonymitet. Projektledare och forskare är eventuellt i allt mindre utsträckning styrda av organisationen som sådan. Detta är en spekulation och ska endast uppfattas som sådan då vi inte fått detta bekräftat.

2.3 Intervjuernas genomförande

Alla intervjupersoner har fått intervjuenkäten skickade till sig via Internet och våra frågor har vi då fått svar på skriftligen. I samband med utskicket av vår intervjuenkät försäkrade vi oss om att det var okej att ta vidare kontakt med dem vid funderingar på deras svar. När vi mottagit en av intervjuerna behövde vi kontakta vederbörande för kompletterande svar. Detta gjordes på telefon och intervjuenkäten kunde färdigställas på detta sätt. Ytterligare en intervju gjordes på telefonen efter dennes önskemål.

2.4 Bearbetning av insamlade material

Vår intervjuenkät bestod av tretton omfångsrika frågor. Efter att vi fått in svaren på vår intervjuenkät som övervägande var skriftligt med undantag från två telefonintervjuer gick vi igenom dessa och kunde se likheter och skillnader i svaren. Telefonintervjuerna spelade vi in och skrev ner det ordagrant. Intervjuerna via telefonen pågick under ca en timmes tid och de svar vi fick in skriftligt var omfattningen mellan tre till fem sidor.

Vidare i vår bearbetning av inkomna svar strök vi under olika grundtankar och nyckelbegrepp med olika färger. Ur dessa olika grundtankar uppstod olika teman som är följande;

- värderingar och moral kring frivillig återvandring
- god integration = lyckad återvandring
- ekonomiskt eller humanistiskt synsätt
- framtidsvisioner

Vi använde oss utav ovanstående teman då vi fann att dessa begrepp återkommande fanns i svaren vi fick in. Teman följde vår struktur vi hade på intervjuenkäten, alltså blev det ett naturligt resultat av vår intervjuenkät. Denna metod i insamlandet av materialet och med ovanstående teman har vi gjort för att få fram underlaget till analysen och vår slutdiskussion.

2.5 Studiens tillförlitlighet

Vid kvalitativa undersökningar är pålitligheten det vill säga reliabiliteten inte det centrala

utan avsikten är att man ska få en bättre förståelse för det man vill undersöka (Holme & Solvang, 1997). De intervjuer vi har fullföljt är inte presentabla för allt arbete som sker med frivillig återvandring utan representerar bara en del av det arbete som genomförs och blir på det viset inte helt pålitlig. I och med detta kan vi inte dra några generella slutsatser utan endast göra vissa tolkningar utifrån detta material. Att ”intervjua” personer utifrån en intervjuenkät och telefon kan givetvis bidra till att vi inte får fram en fullt tydlig och klar bild om frivillig återvandring. Detta är vi medvetna om och vi förstår också att det kan bli en något enkel beskrivning på området frivillig återvandring då intervjupersonernas nyansrikedom i svaren eventuellt inte upptäcks. Vår förhoppning är dock att vi kan få en förhållandevis klar bild om hur frivillig återvandring fungerar och om de värderingar som finns påverkar arbetet.

2.6 Etiska överväganden

När det gäller de etiska överväganden har alla informanter medverkat frivilligt. När vi tog kontakt med de olika representanterna på deras arbetsplatser, har vi hela tiden informerat om vad vi hette och vilket universitet vi kommer från och vad syftet är med vår uppsats. Vi har även givit dem möjligheten att få tillgång till den färdiga uppsatsen om det har varit av intresse för deltagarna av intervjuenkäten. Vidare har vi uppgett att uppsatsen kommer att publiceras på Socialhögskolans hemsida. Utifrån vårt syfte med uppsatsen blev vi medvetna om att de intervjuer vi genomfört i stort sätt har varit på makro nivå och aldrig gått in i individens privata ”sfär”, vilket aldrig var avsikten med vår uppsats. Detta har bidragit till att vi aldrig går in på svåra personliga frågor och får på det sättet inga direkta närgångna och intima frågeställningar att ta hänsyn till.

2.7 Källkritik

Vi har använt oss utav material ifrån Internet ifrån bland annat statliga hemsidor. I samband med inhämtningen av uppgifterna har vi granskat de dokument vi använt oss av. Årsrapporten och statistiken är hämtad ifrån migrationsverkets hemsida där uppgifterna även ges ut i tryckt material. De sekundärdata vi använt oss utav är utvärderingar, avhandlingar och facklitteratur inom området. Vi anser oss inte funnit några större oriktigheter i våra källor men det finns alltid en möjlighet att det kan förekomma slarv och valet av metod kan vara mer eller mindre bra. Något vi däremot haft lite funderingar kring är huruvida dokument från regering och riksdag aldrig hänvisar till någon forskningsrapport eller liknande. Det får oss att inta en något måttlig hållning till deras skrifter. De personer vi använt oss av i vår frågeenkät kan på intet sätt sägas vara representativt för allt arbete som bedrivs inom området frivillig återvandring.

2.8 Fortsatt framställning

I uppsatsens följande kapitel börjar vi med en redogörelse för hur utvecklingen har sett ut under årens lopp från 1947 och fram till dagens 2004. Därpå ger vi en kort presentation av några av de organisationer som arbetar med frivillig återvandring. Vi gör också ett nedslag i några av de dokument som legat till grund för återvandringspolitiken och förhåller oss med en något kritiskt ståndpunkt. Med det menar vi att vår inställning till politikernas argument är tvetydiga. I kapitlet som följer ger vi läsaren några teoretiska perspektiv som underlag för att kunna föra diskussionen vidare. Efter det börjar vi med en kort presentation av intervjupersonerna innan vi bearbetar resultatet av vår insamlade empiri för att i samma avsnitt sammanställa en egen analys av materialet under valda temaområden. Slutligen följer en diskussion där våra egna tankar och funderingar flätas in i ett resonemang om värderingarnas betydelse för frivillig återvandring.

3. HISTORISK ÖVERBLICK PÅ FRIVILLIG ÅTERVANDRING

3.1 Tillbakablick 1947-1980

För att kunna diskutera den frivilliga återvandringens uppkomst är det viktigt att göra en tillbakablick ganska långt tillbaka i tiden. Egentligen har återvandring som idé en lång historia men vi har valt att redovisa tiden från 1947 och framåt. Redan 1947 diskuterades alternativ till återvandringspolitik. Då hade Statens flyktingnämnd som uppgift att underlätta flyktingarnas möjligheter att återvända till sina hemländer. Anledningen var att man var rädd att den svenska välfärden skulle urholkas. Många av de invandrare och flyktingar som kom under denna period blev drabbade av arbetslöshet och låg den svenska välfärden till last. Man ville hjälpa de flyktingar tillbaka som visat sig ha svårigheter att anpassa sig till svenska förhållanden (Södergran, 1998).

Med andra världskriget färskt i minnet 1951, slogs rätten till asyl fast inom flyktingkonventionen/Genèvekonventionen², där rätten att återvända också behandlades. Under de nästkommande åren blev arbetet med frivillig återvandring inriktat på internationell nivå och ett ökat intresse visades för frivillig återvandring (Södergran, 1998).

² Genèvekonventionen, 1951 års konvention om flyktingars rättsliga ställning, hade till syfte att bereda ett rättsligt skydd för de flyktingar som fanns i Europa efter andra världskrigets slut. Genèvekonventionen har tillträtts av 134 stater.

Sverige skrev under Genèvekonventionen året 1954 och därmed kan man säga att det var på denna tid som frivillig återvandring uppstod som idé. Men som politiskt område lät det vänta på sig. Svensk återvandringspolitik blev omformulerad 1975 då nya mål formulerades. Frågor som rörde invandrare och flyktingars situation uppstod i en nyformulerad invandrapolitik och begreppen var valfrihet, jämlikhet och samverkan (Södergran, 1998).

Målet med de nya begreppen var att invandrare och flyktingar i Sverige skulle leva med samma rättigheter och skyldigheter som svenskar. Ett led i den nya invandrapolitiken var att stödja föreningar i att skapa och upprätthålla kontakten mellan värdlandet och hemlandet (Södergran, 1998). En viktig tanke bakom stödet till föreningarna var också att ge flyktingar och invandrare möjligheten att behålla sin kultur och sitt hemspråk. Bakomliggande motiv var att valfriheten skulle bidra till att invandrare och flyktingar utan någon påverkan från samhället kunde bilda sig en egen uppfattning om att eventuellt frivilligt återvandra. Man ville frångå begreppet assimilation och införa integrering, som i sin tur skulle ge invandraren och flyktingen rätt att fritt välja (Morvai, 2002). Vidare skulle goda relationer mellan etniska grupper präglade det svenska samhället och allt uttryck för etnisk intolerans skulle fördömas (Morvai, 2002). Men fortfarande var begreppet invandrapolitik i fokus och begreppet frivillig återvandring var inte lika uppmärksammat (Södergran, 1998). Tills nu har vi kort redovisat för uppkomsten av frivillig återvandring som ide och vilka som varit drivande i uppkomsten av den. Intresset för frivillig återvandring blev större under 1980 och 1990 talet då fenomenet blev hanterat på en politisk nivå.

3.2 Uppkomsten 1980-2000

1980 tillsatte regeringen en invandrapolitisk kommitté (IPOK) som behandlade frågan. Kommittén kom fram till att det inte bedrevs någon direkt återvandringspolitik (Morvai, 2002). Ända tills slutet av 1980 saknade Sverige en fastlagd återvandringspolitik och inte förrän i slutet av 1980 började man tala om frivillig återvandring som ett avskilt begrepp (www.migrationsverket.se). Frivillig återvandring var inte ett etablerat begrepp inom politiken utan betraktades mer som ett naturligt inslag i flyktingskapet. Anledningen till att man inte bedrev någon uttalad återvandringspolitik förklarades med att de flyktingar som kommit till Sverige fram till 1973 kom från länder dit det var omöjligt att frivilligt återvandra.

Innan dess hade det varit även varit oförenligt med invandrapolitikens mål, det vill säga att siktet var integration och inte frivillig återvandring (Södergran, 1998).

Parallella händelser i tiden har bidragit till intresset för frivillig återvandring. Ett samarbete mellan de nordiska länderna har varit viktigt för uppkomsten av frivillig återvandring. Ett möte hölls mellan de nordiska länderna³ i Saltsjöbaden 1986 där man konstaterade att samtliga nordiska länder bedrev vissa stödinsatser för frivillig återvandring. Resultatet av mötet mynnade ut i ett samarbete gällande frivillig återvandring. Parallellt med det ökade nordiska samarbetet genomfördes en översyn av det svenska stödet till frivilliga återvandrare (Nordiskt Råd 1987).

Intresset för frivillig återvandring i Sverige kan inte fastställas i tid eller förklaras utifrån en specifik händelse eller handling. Parallellt med ovannämnda utveckling efterfrågade företrädarna inom de Latinamerikanska organisationerna ett större stöd ifrån statens sida i frågan om frivillig återvandring (Göteborgs-initiativet⁴).

I och med utvecklingen av frivillig återvandringspolitik uppstod nu nya möjligheter för de flyktingar och invandrare som ville återvända. Landet de emigrerat från utgjorde inte längre ett hot mot flyktingen. Anledningen till att ingen frivillig återvandringspolitik bedrevs innan var dilemmat att flyktingarna och invandrarna inte kunnat återvända. På samma gång sågs frivillig återvandring som en lösning på svåra levnadsförhållanden i Sverige där chanserna att komma in på arbetsmarknaden varit mycket små. Ovannämnda förhållanden under 1980-talet resulterade i en efterfrågan av utökat statligt stöd till dem som frivilligt ville återvända (Södergran, 1998). Det moraliska problemet med frivillig återvandring var att man å ena sidan arbetade för integration men å andra sidan bistod staten med hjälp till dem som frivilligt ville återvända. Det var inte lätt att arbeta utifrån två perspektiv samtidigt. Svårigheten låg i att man kunde tappa fokus på vilket synsätt man arbetade med, det vill säga integrering eller frivillig återvandring. Synsättet kunde också missförstås utifrån en allmän uppfattning om invandrare och flyktingar skulle uppfattas som ”tillfälliga gäster” eller som ett välkommet tillskott (Södergran, 1998). 1990-talet utnämndes av FN: s flyktingkommissariat UNHCR⁵

³ Nordiskt Råd är ett samarbetsorgan mellan parlament och regeringar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige.

⁴ Göteborgs-initiativet är en frivilligorganisation som har som mål att arbeta med frågor som rör flyktingars och invandrades situation. Deras arbetsområden är Integration, Frivillig återvandring och bistånd och återuppbyggnad i Göteborgsflyktingars hemländer

Källa: www.goteborgsinitiativet.se

⁵ UNHCR, FN:s flyktingkommissarie (United Nations High Commissioner for Refugees).

till decenniet för frivillig återvandring. Under åren 1980 till 1990 hade frågan aktualiserats allt mer (Göteborgs-initiativet). I samband med att riksdagen 1989 (prop. 1988/89:100) godkände ett regeringsförslag som behandlade utgångspunkterna för återvandringspolitik blev frivillig återvandring ett politiskt område i Sverige (Olsson, 2001). Det viktigaste med regeringsförslaget var den grundläggande principen att all återvandring skulle vara frivillig (Migrationsverkets rapport 2003). De nya riktlinjerna för den svenska återvandringspolitiken kan kortfattat presenteras med att;

1. All återvandring ska vara frivillig
2. Positiv integration den bästa förutsättning för en lyckad frivillig återvandring
3. Inför en frivillig återvandring ska individen ges möjlighet att noga planera sin flytt
4. Det svenska stödet som riktas till flyktingar ska samtidigt betraktas som ett humanitärt bistånd till andra länder.

(Migrationsverkets rapport 2003)

Från att frivillig återvandring började som en diskussion bland föreningar och främst då företrädarna från de latinamerikanska föreningarna började man från politiskt håll ge nya riktlinjer för hur den skulle bedrivas. Det var ett viktigt steg för dem som tänkt tanken att eventuellt frivilligt återvandra.

3.3 Statistik 1999-2003

Hittills har vi koncentrerat oss kring uppkomsten av den frivilliga återvandringen som fenomen. I följande kapitel ger vi en överskådlig bild av hur många det har varit som under åren 1999-2003 som frivilligt återvandrat.

I Sverige hanteras den frivilliga återvandringspolitiken av migrationsverket (www.migrationsverket.se). Migrationsverket har på uppdrag av regeringen blivit den myndighet i Sverige som förvaltar de ekonomiska resurserna från staten och godkänner frivilliga återvandrarprojekt samt resebidrag (Göteborgs-initiativet). En viktig aspekt på frivillig återvandring är när ett belopp betalats ut som stöd till frivillig återvandring återkallas uppehållstillståndet i Sverige. Det ekonomiska stödet som fås i samband med en frivillig återvandring kan endast nyttjas av dem som inte har svenskt medborgarskap (Göteborgs-

UNHCR är en opolitisk och strikt humanitär organisation. Genom stora biståndsprogram söker flyktingkommissarien finna varaktiga lösningar på flyktingars problem, till exempel genom frivilligt återvändande eller bosättning i asylländer. Under 1990-talet har verksamheten alltmer inriktats på att förhindra uppkomsten av flyktingsituationer.

initiativet). Resebidraget är idag 10 000: - kronor per person och 5 000: - för barn.

Maxbeloppet är 40 000: - per familj. För att på ett enkelt sätt återge Migrationsverkets arbete med frivillig återvandring kommer vi att använda oss utav årsredovisningen från 2003 (Migrationsverket 2003). Utifrån förordningen, lagen som reglerar ekonomiska bidrag från 1984 visar Migrationsverkets årsredovisning hur många flyktingar och invandrare som prövats enligt förordningen om resebidrag.

Rapporten visar hur många personer som sökt resebidrag år **2003**

Ansökningar	133 st.
Beviljade	100 st.
Avslag ⁶	22 st.
Avskrivits ⁷	11 st.

Det förekommer att de som blivit beviljade ekonomiska bidrag för att frivilligt återvandrade vänder tillbaka till Sverige. Under 2003 var antalet personer som återkom till Sverige 24 personer. Skälen till att personerna valt att återvandrade till Sverige igen är säkert många och skiljer sig åt individer i mellan. En utav anledningarna kan vara att det uppstår komplikationer i hemlandet och kanske dålig förberedelse inför återvandringen till hemlandet, detta är bara spekulationer, då det med all säkerhet finns många andra skäl.

Som vi redan berättat har Migrationsverket som myndighet ansvar för projektmedel som ansöks av kommuner, organisationer och föreningar samt stiftelser. Enskilda personer kan alltså inte söka bidrag utan en frivillig återvandring med ekonomiskt stöd och bidrag ska alltid fås inom ramen för ett frivilligt återvandrarprojekt (Migrationsverket 2003). Vi kommer att avsluta detta avsnitt med statistik som visar hur många personer som blivit beviljade resebidrag för bosättning i annat land från Migrationsverket.

Statistiken sträcker sig från **1999** till **2003**.

Tabellen visar dock endast de som blivit **beviljade** bidrag och **inte** hur många personer som fått **avslag** på sina ansökningar.

Medborgarskap	1999	2000	2001	2002	2003
Irak	4	9	10	5	42
Bosnien-Hercegovina	113	60	56	49	28
Chile	45	23	6	9	9
Statslös (palestinier)	3	12	5	-	-
Rumänien	-	2	-	-	3

⁶ De personer vars ansökan inte är komplett

⁷ De personer vars ansökan ej kunde bifallas på grund av ett eventuellt förvärvat svenskt medborgarskap eller andra skäl.

Somalia	1	5	1	-	2
Iran	6	1	5	2	1
Jugoslavien	10	26	6	0	0
Kroatien	10	5	2	5	-
Övriga	21	23	6	6	12
Total	222	159	92	76	100

Källa: Migrationsverket *Verksamhet i siffror 2003*

Under årens lopp har färre personer blivit beviljade bidrag för att återvändra, detta kan ha flera orsaker. En utav många orsaker kan vara ekonomins påverkan men även att personerna det berör i större utsträckning har integrerats och vill därmed stanna i Sverige. Kommuner i Sverige har dragit in tjänster och projekt som rör frivillig återvandring som ett led i de besparingar som varit nödvändiga.

3.4 Organisationer

Migrationsverket och flera andra organisationer arbetar med frågor om frivillig återvandring och det är omöjligt att redogöra för allas insatser inom fältet. Därför har vi valt att kort presentera Migrationsverket igen som den instans som förvaltar resurser, det vill säga pengarna. De andra organisationerna som vi valt att presentera är tre av de huvudaktörer som varit och är ledande på marknaden.

3.4.1 Migrationsverket

Som statlig myndighet i Sverige förvaltar Migrationsverket ekonomiska resurser. Migrationsverket är alltså den myndighet som bestämmer vilka föreningar och organisationer som ska ta del av pengarna. Migrationsverket beviljar projektpengar till de organisationer som arbetar med frivillig återvandring och under 2004 har 24 ansökningar beviljats inom ramen för ovannämnda område. 13 av projekten är riktade på Bosnien-Hercegovina, 5 på Irak och 4 på Somalia. En del av Migrationsverkets verksamhet med frivillig återvandring består i att sprida information om frivillig återvandring. Migrationsverket arbetar med såväl information till enskilda som till organisationer och de samarbetar med kommun och invandrarföreningar (www.migrationsverket.se).

3.4.2 Sociala missionen

Sociala missionen kan sägas vara den frivilligorganisation som lagt grunden för arbetet med frivillig återvandring. Deras flyktingrelaterade arbete sträcker sig tillbaka till andra världskriget, men deras insatser ryms inte innanför ramen av denna uppsats. Sociala

missionens mål var att verka för och arbeta tillsammans med människor i utsatta livssituationer. Sedan 1982 har sociala missionen arbetat med flyktingfrågor där frivillig återvandring varit en del av arbetet. Från början var de frivilligt återvandrade uteslutande latinamerikanska flyktingar. Men arbetet har under åren riktat sig till allt fler grupper av flyktingar. Från början arbetade sociala missionen med psykosociala frågor och information till flyktingar som ville återvända men arbetet blev under tiden blivit allt bredare. Sociala missionen arbetar idag inte längre med frivillig återvandring då de inte fått de statliga bidrag som de anser behövs för att bedriva verksamheten frivillig återvandring. (www.socialamissionen.se).

3.4.3 Göteborgs-initiativet

Göteborgs-initiativet är en politiskt och religiöst obunden frivilligorganisation som arbetar med frågor som rör flyktingars och invandrares situation. Göteborgs-initiativet arbetar med integrationsfrågor och biståndsfrågor samt frivillig återvandring som utgör en stor del av deras verksamhet. De har arbetat med frivillig återvandring sedan 1997 på uppdrag av Göteborgs kommun. Uppdragen har varit olika men inriktningen på frivillig återvandring och återetablering har varit de största insatserna. Deras insatser vänder sig till dem som funderar på att frivilligt återvända och består av information samt projektstöd till att starta eget i hemlandet. Göteborgs-initiativet har utvecklats under åren och har blivit en känd aktör inom området. (www.goteborgsintiativet.se).

3.4.4 Röda Korset

Röda korset är en världsomspännande organisation som arbetar med humanitärt hjälparbete. Organisationen är politiskt och religiöst obundet. Den muslimska motsvarigheten till Röda korset är Röda halvmånen. Röda korset i Sverige är den största humanitära frivilligorganisationen med nästan 305 000 medlemmar.

Svenska Röda korset började arbeta aktivt med frivillig återvandring i mitten av 90 – talet.

Röda korset har arbetat huvudsakligen med återvandrare till Bosnien – Hercegovina men även till Chile och Somalia. Röda korset öppnade upp, Kontoret för Frivillig Återvandring (KFÅ) 1997. Detta som ett resultat av att så många flyktingar som kom under mitten på nittioalet. Dessa var i huvudsak från Balkan.

Syftet med verksamheten, som riktade sig till att alla flyktingar oavsett nationalitet, var att stödja och bistå dessa människor i strävan att leva ett värdigt liv. De ska få möjlighet att

planera sitt framtida liv oavsett om det innebär att de återvandrar eller väljer att stanna i Sverige. (KFÅ, utvärdering, 1997-2003).

Under rubriken statistik har vi förhoppningsvis gett läsaren en liten inblick i de organisationer som arbetar och har arbetet med frivillig återvandring. Nästa underkapitel kommer vi att redogöra för politikernas förhållanden och argument för den frivilliga återvandringen.

3.5 Politikernas spelregler

Eftersom att frivillig återvandring kommit upp på politikernas bord för bearbetning kommer vi att i detta kapitel försöka återge en del av de argument och ståndpunkter som legat till grund för utvecklingen. Då det med jämna mellanrum äger rum ett maktskifte i politiken resulterar detta i att olika diskurser uppstår. Men idag är de flesta politiker oavsett ideologi i samförstånd om att man bör hjälpa flyktingar ”hem” igen. Denna grundinställning bygger på antagandet att det är den bästa lösningen för flyktingar som lever i exil.

Vid genomgång av en del av de propositioner och andra dokument, såsom direktiv och regeringsskrivelser i frågan om frivillig återvandring får man genast bilden av hur viktig den frivilliga återvandringen är ur den politiska aspekten. I dessa skrivelser återkommer frasen att frivillig återvandring ofta är den bästa lösningen för dem som tvingats i exil (Dir 1990:42). Det som är intressant med ovanstående fras är ur vilken aspekt politikerna bygger sin övertygelse på. Inte i någon skrivelse eller dokument som vi studerat från politiskt håll framkommer någon källhänvisning i form av någon forskningsrapport på området frivillig återvandring som man kan bygga det antagandet på. Nämligen att alla som lever i exil i dag bör återvända till sitt hemland igen då detta anses vara den bästa lösningen. Vidare framkommer vikten av att inte tvinga någon flykting med permanent uppehållstillstånd att återvända till sitt land. All form av återvandring ska ske på frivillig basis och någon form av tvång får inte förekomma. Påtryckningar från stat och kommun får inte förekomma (Prop. 1997/98:16). Den situation som råder när man blir tvungen att fly från sitt hemland och leva i exil som flykting, gör att man som betraktare kanske intar en förenklad föreställning om att alla en dag vill återvända när möjlighet ges. Något som är påfallande är den retorik som används i dokumenten och som får läsaren vid en första inblick att tycka att det är korrekta och självklara sanningar. Det blir uppenbart efter ett tag att det råder en form av vankelmod i texterna. Det hävdas gång efter annan att Sverige måste medverka aktivt i det globala samarbete som syftar till att skapa bättre former och regelverk för ordnad migration (Prop.

2002/03:122). Tanken med detta är att man ska arbeta förebyggande på plats där det råder krissituationer. Människor som måste fly ska på sikt vara en resurs i sitt hemland efter exilens slut (Prop. 2002/03:122). Alltså finns det en underförstådd tanke att flyktingen ska genomgå någon form av utbildning/erfarenhet i det land som man flyr till och på sikt vara en tillgång för det land man en gång var tvungen att fly ifrån. Detta kan tyckas vara en god och genomtänkt idé men har det i tillräcklig utsträckning efterforskat och blivit klart att detta är vad de flesta flyktingar vill?

I de propositioner vi läst återkommer vikten av att en god integration i Sverige är av största vikt för en lyckad återvandring. En lyckad integration i invandringslandet är ofta en förutsättning för en lyckad återintegration för de migranter som återvänder (Prop. 2002/03:122). Förhoppningen är sannolikt att de som kommer till Sverige och får asyl en dag ska återvändra till det land de kommer ifrån och på det sättet inte ligga det svenska samhället till last. Detta är vi medvetna om att detta kan tolkas som väldigt fördomsfullt av oss men vi kan inte låta bli att ställa oss den frågan. Så som ovan berättats finner vi att det råder en motsägelsefull retorik i det politikerna hävdar och vad som egentligen görs i praktiken.

Vi har i detta kapitel redovisat statistik som visar omfattningen av frivillig återvandring för att skänka läsaren ett komplement till historiken. Kapitlet har därutöver innehållit en kortfattad redovisning av en del av de organisationer som arbetar eller har arbetat med frivillig återvandring. Som avslutning har vi redogjort för politikernas antaganden och argument för att bedriva en ”god” återvandringspolitik, detta har vi ansett var viktigt då vår uppsats bygger på antagandet att det finns goda belägg inom politiken för att utöva frivillig återvandringspolitik. Med dessa rader avslutar vi kapitel 3 som behandlat uppkomsten av frivillig återvandring genom tiderna samt behandlat riktlinjerna för hur den bedrivs idag från politiskt håll. Vi kommer i det nästföljande kapitel använda oss utav några teoretiska perspektiv för att på så sätt kanske närma oss förståelsen bakom fenomenet frivillig återvandring.

4. TEORETISKA PERSPEKTIV

Vi kommer under detta kapitel använda oss av utav fyra teoretiker/sociologer och därav fyra teorier som skulle kunna belysa den frivilliga återvandring som fenomen. Tanken är att försöka sätta samman dessa teorier i en för oss användbar förklaringsmodell. För att förstå hur

frivillig återvandring kan uppstå som fenomen har vi valt att använda oss utav bland annat Erik Olsson som nutidsforskare på området, etnicitet och återvandring. Pierre Bourdieu kan med fördel också användas då hans kända begrepp, kulturellt och socialt kapital kan ge ytterligare en tolkning av frivillig återvandring. Eftersom invandring och återvandring oavsett om den är självvald eller påtvingad påverkar händelserna individens livsplaner. Anthony Giddens menar att individens livsplanering används taktiskt då livsmöjligheter planeras utifrån individens planerade livsförlopp. Anthony Giddens talar om den ontologiska trygghet som är ett måste för att individen ska kunna känna sig trygg. Slutligen tar vi upp ”vi och dom” som begrepp och försöker se om dessa uppfattningar påverkar individens planering och beslut för att frivilligt återvandra. Här tar vi hjälp utav Sociologen Norbert Elias och försöker förstå förhållandet. Avslutningsvis diskuterar vi om hur dessa fyra teorier kan ha ett samband och hur detta i så fall ser ut.

4.1 Aktuell forskning

Att återvandra från det land man en gång flytt ifrån är en mänsklig rättighet. Frivillig återvandring är ett begrepp som är angelägen ur många olika aspekter. I FN: s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter står det klart beskrivet i artikel 13, att envar har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget och att återvända till sitt land.

(www.manskligarattigheter.gov.se)

Erik Olsson är en av dem som forskat om bland annat frivillig återvandring. Han menar att de senaste femtio åren har en våg av etnicitet sköljt över världen, vilken etnisk tillhörighet människor tillhör har blivit alltmer viktig på de politiska arenorna världen över, då både ur lokal och global synvinkel. Vidare menar han att migranter av olika slag ofta möter fientlighet, diskriminering och uteslutning i olika värdländer. I samhällen likt det svenska finns processer som marginaliserar dem som anses vara främmande och därmed produceras en ny typ av migrant- eller minoritetskap. (Olsson, 2000). I diskussionen att återvända till sitt forna hemland frivilligt eller under tvång, bidrar till svårigheter för dem som bestämmer att återvandra eller blir tvingade till det. Exilflyktingar berättar om de problem som väntar dem i deras hemländer. Vid återvändandet händer ofta att migranten känner en social gräns gentemot lokalbefolkningen, deras forna landsmän. Återvandraren kan sägas bli invandrare i sitt hemland. (Olsson, 2000). En annan sida som Olsson tar upp är huruvida migranterna skapar sociala nätverk tillsammans med andra i samma situation i värdlandet. Nätverket har förbindelser med både hemlandet men även andra delar av världen. Olsson menar att detta gör att man kan betrakta migranterna såsom en form utav transmigranter som knyter samman

länder och samhällen. Detta gör flyktingen/migranten utifrån någon form utav överlevnadsstrategi. Olsson menar att återvandring måste ses som en långtgående process där individen har en möjlighet att ha dörren på ”glänt” till värdlandet. För känslan och möjligheten att bosätta sig tillfälligt eller permanent i något av de aktuella länderna. En återmigration är inte helt och hållet underställt ett individuellt beslut utan hänger samman med en kedja av omständigheter. (Olsson, 2000)

Med denna korta presentation av Erik Olssons forskning på området blir det tydligt att frivillig återvandring bör ses som en långtgående process. Sverige kan förmodligen bidra med stöd till de individer och familjer som bestämmer sig för att försöka återvändra. Ger man därutöver tillåtelse att flyktingen har kvar en del utav tryggheten i värdlandet alltså i detta fall, Sverige kan man på detta sätt kanske medverka till att återvandringen blir mer lyckad.

4.2 Kulturellt och socialt kapital

De flesta som lämnar sitt hemland har inte bara lämnat ett hem utan mycket mer. Under ett liv samlar man på sig kulturella och sociala kapital. För att knyta an till en diskussion om invandrare och flyktingars situation i Sverige vill vi börja med Bourdieus begrepp om det kulturella och sociala kapitalet. Kulturellt kapital handlar om att vara förberedd så att man utan några större besvär kan behärska en viss kulturs referenssystem. Att äga ett visst kulturellt kapital leder till att man exempelvis kan tala och röra sig utan några större svårigheter inom de kulturella miljöer som det kulturella kapitalet är relaterat till (Moe 1995). Det är alltså en form av kulturellt maktmedel. Den som har ett visst kulturellt kapital kan använda det som maktmedel gentemot den som inte har det. Det är ett stort begrepp och det innefattar bland annat språk, kunskap utbildning, seder och bruk (Moe 1995).

Då det kulturella kapitalet innefattar vissa färdigheter som till exempel språk, kunskap, utbildning kan vi dra en parallell till en del invandrare och flyktingars val om att frivilligt återvändra. Invandrare och flyktingar i Sverige, har i olika utsträckningar förvärvat det kulturella kapitalet, men inte alla. Språket blir aldrig fulländat och många invandrare och flyktingar går arbetslösa trots många olika insatser i form av arbetsmarknadsåtgärder. Utifrån ovan nämnda begrepp om det kulturella kapitalet upplever eventuellt individen att han eller hon aldrig kommer att tillgodose sig det nya kulturella kapitalet och svårigheterna blir bara större. Kulturellt kapital skapas och överförs genom socialisationsprocessen (Moe 1995) det vill säga den process genom vilken åsikter, normer och värderingar överförs till personen

genom att interaktionen med andra människor. Kulturellt kapital är föränderligt, man kan helt eller delvis tillägna sig ett nytt och byta kulturellt kapital (Moe 1995). En person från en annan kultur kan genom socialisationen lära sig ett nytt beteende, kroppsspråk, seder och bruk, åsikter, attityder, normer, värderingar, förhållningssätt, föreställningar, symboler (Moe 1995). Det är emellertid ovanligt att man tillägnar sig ett nytt kulturellt kapital. Att förvärva ett nytt kulturellt kapital betyder i regel att personen förnekar och tränger bort sin ursprungstillhörighet och tar avstånd från det som präglat personen sedan tidig ålder (Moe 1995). Eftersom att det kulturella kapitalet skapas genom socialisationsprocessen är det något som individen sedan barnsben värvats in i och som vuxen är det mycket svårt att bryta invanda mönster och vanor samt inlärd beteenden. Med denna tanke om det kulturella kapitalet kan en förklaring ges till motiven bakom varför invandrare och flyktingar väljer att frivilligt återvändra. Det är ingen fullkomlig förklaring utan ska endast uppfattas som ytterligare ett perspektiv på fenomenet frivillig återvandring.

Till skillnad från det kulturella kapitalet kan socialt kapital sägas bestå av institutionaliserade nätverk som till exempel familj, grannar, vänner (Moe 1995). Ingen människa kan fullt ut leva ett gott liv utan ett socialt kapital. Det sociala kapitalet förändras hela tiden, det kan bli större och ibland mindre. Om vi antar att invandrare och flyktingar i Sverige eventuellt har ett svagare socialt kapital än generationer som växt upp i samma land kan vi dra den slutsatsen att det sociala kapitalet utgör en viktig faktor i en diskussion om valet att frivilligt återvändra.

Med denna presentation av Bourdieus begrepp om kulturellt och socialt kapital ser vi en koppling mellan individen som kommer till Sverige och försöker skapa sig en framtid här och de svårigheter som kan finnas eftersom att det sociala och det kulturella kapitalet är betydelsefulla för individens framtid. Har det kulturella och det sociala kapitalet urholkats i samband med flykten från hemlandet kan det ligga närmare till hands att förstå invandrare och flyktingars tankar om en frivillig återvandring.

4.3 Livsplan och ontologisk trygghet

En livsplanering är ett helt naturligt inslag i en livsbana där planeringen fungerar som ett medel för att förbereda framtida handlingsförlopp. Livet blir som en personlig kalender där den används för att placera in olika händelser i tid och rum som är och har varit viktiga för

individen. Genomgående under individens liv konstrueras kalendern om och revideras allt eftersom individens omständigheter förändras (Giddens 1999).

Ontologisk trygghet betyder att individen skapar en slags ram kring verkligheten. Att rama in verkligheten innebär att individen ser sitt liv som åtminstone lite förutsägbart samt meningsfullt. Känslan av att individen inte är alldeles ensam utgör också en ontologisk trygghet och att förstå att individen i detta liv delar samma verklighet med andra individer och att tingen och händelserna på så sätt får en mening. Utifrån den ontologiska tryggheten skapas en tillförlitlighet och individen klarar av att existera i denna på samma gång bräckliga som stabila värld. Giddens menar att grunden till individers ontologiska trygghet bygger på en emotionell tilltro som grundläggs mycket tidigt i barnets liv (Giddens 1999).

Vi ska försöka oss på att tolka frivillig återvandring utifrån Giddens begrepp om livsplanering och ontologisk trygghet. Det innebär att vi inser att invandrare och flyktingars livsplanering och ontologiska trygghet kan ha blivit abrupt avbruten då de tvingats bryta upp från ett liv i ett annat land. Livsplaneringen har blivit avbruten och det blir kanske svårt att överskåda en framtid för individen. Med detta uppbrott från livsplaneringen sätts eventuellt även den ontologiska tryggheten på prov. Tryggheten är viktig ur den aspekten att individer vågar ta chanser om de vet att tryggheten som bas under alla omständigheter finns kvar. Att uppleva en ontologisk trygghet kan då förstås utifrån en sammanhängande trygghet som individer skapar från tidig barndom, att tingen i världen hänger samman. Har en påtvingad flykt varit nödvändigt upplevs eventuellt en otrygghet hos individen och man kanske kan börja ifrågasätta det mesta som tidigare varit självklart.

4.4 Vi och dom

Ovanstående begrepp är olyckligtvis en väl beprövad idé. Dessa grupperingar finns på många olika områden såsom olika skiftesarbeten och mellan dagpersonal och nattpersonal o.s.v. Detta fenomen kan också uppträda i ett samhälle eller en viss stadsdel som utmärker sig själv som något mer än andra. Möjligheten finns också att det kan påverka synen på dom människor som kommer hit som flyktingar och invandrare. Det handlar om att framhäva sig själv som grupp samtidigt som man ger den andra gruppen en negativ ställning på många plan.

Sociologen, Norbert Elias, studerade dessa mekanismer i ett bostadsområde i en industristad i England. I den studie han gjorde framkommer det hur den moraliska stigmatiseringen är ett allmänt förekommande maktmedel mellan en etablerad och en underordnad grupp. Det byggs upp någon form av rädsla och fientlighet till ”dom andra” och man har hela tiden olika förklaringar på varför ”dom” gör fel och ”vi” är felfria. Samtidigt med denna process påverkas ”dom” andra och kan ta på sig skam och skuld känslorna som ”vi” gruppen skickar ut. På så vis blir de medvetna om det faktum att de gamla invånarna uppfattade sig som en slutna grupp, refererad till som ”vi”, och nykomlingarna som en inkräktargrupp, refererad till som ”dom”, som man vill hålla på avstånd. (Elias, Scotson, 1965).

Att se andra människor som inte tillhör den grupp man själv är medlem i kan sträcka sig över generationer. Det kan bli en del av den identitet man tillhör och blir uppfostrad till.

Utifrån detta begrepp är det kanske inte så svårt att förstå att de personer som gör valet att frivilligt återvända kanske har stött på ovanstående utestängning från det svenska samhället. Det kanske kan vara en del av beslutet att återvända, att man aldrig får och getts tillfälle att tillhöra majoritetssamhället och inte får tillgång till arbete och annan social gemenskap?

4.5 Diskussion utifrån teorierna

Utifrån ovan nämnda teorier har vi kunnat se att det kan föreligga en mängd olika skäl till att invandrare och flyktingar väljer att frivilligt återvända. De teorier vi valt att använda tycker vi kan ge en bild av sambandet mellan en mindre lyckad integrering och en möjlig förklaring till hur frivillig återvandring kan uppstå. Vi tycker att vi har fått en förståelse för att det kan finnas olika faktorer som påverkar människors liv och levnadsöden i dessa teorier. Dessa kan bestå av allt ifrån brister i det sociala och kulturella kapitalet och till individens eventuella svaga ontologiska trygghet och i den uppenbara känslan av ”vi” och ”dom” förhållandet.

Så som vi har förstått finns det flyktingar som upplever sin exil som ett tidsbegränsat avbrott i sin livsbana och kommer så fort möjlighet ges att återvända för att återuppta sina planer i livet. Detta kan resultera i att individer inte kan tillgodogöra sig integreringen i det svenska samhället utan befinner sig mellan två livsprojekt. Det ena livsprojektet blev abrupt avbrutet medan det andra inte kan påbörjas förrän individen blivit medveten om de möjligheter och svårigheter som kan finnas vid en eventuell återvandring. Tillsammans med ett urholkat socialt och kulturellt kapital samt en svag ontologisk trygghet kan dessa utgöra viktiga orsaker till att flyktingar och invandrare väljer att återvända. Känslan av eventuell

upplevt utanförskap i ”vi” och ”dom” är förmodligen också ett bidragande skäl till en eventuell återvandring. Så länge en uppdelning av mänskligheten äger rum i ”vi” och ”dom” kommer det förmodligen att vara svårt att skapa en gemenskap där ”vi” inkluderar ”dom” i ”vi”.

Erik Olsson som nutidsforskare hävdar vikten av att se den frivilliga återvandringen som en långtgående process i stället för en isolerad händelse. Vidare menar han att det är viktigt att förstå att individen som beslutar sig för att återvända ges goda förutsättningar för att behålla en del av den trygghet som finns i värdlandet. Detta anser vi vara goda utgångspunkter för att kunna ge flyktingar och invandrare en realistisk möjlighet i återvandrandet.

5. ANALYS OCH RESULTAT

5.1 Presentation av intervjupersoner

Innan vi påbörjar vår presentation av intervjuenkäten och dess frågor vill vi kort presentera intervjupersonerna.

Erik Olsson är docent i sociologi. Han är verksam vid Linköpings Universitet. Han är fil. kand. Inom etnicitet och har under många år forskat kring etniska relationer. Vi använder oss utav Erik Olsson både utifrån hans forskning men även som en utav våra intervjupersoner. Detta gör vi för att vi anser att hans forskning och intervju är av stort värde för oss.

Selma Borovac har arbetat som projektledare för ett frivilligt återvandringsprojekt i Helsingborg och gruppen har varit nästan uteslutande bosnier.

Cecilia Höglund arbetar i Karlskrona vid kommundelsförvaltningen som integrationsstrateg. Hon har varit mycket aktiv inom ämnet frivillig återvandring och även arbetat som projektledare samt gjort en del utvärderingar.

Leila Hadzihanovic arbetar vid Röda korset i Växjö. Leila har under många år arbetat med frivillig återvandring inom Röda korsets regi.

Sara Åkesson arbetar inom Göteborgs-initiativet som projektansvarig. Göteborgs-initiativet vänder sig till alla invandrare i Göteborg som funderar på att frivilligt återvända.

5.2 Resultat av det empiriska intervjumaterialet

I detta kapitel kommer vi att redovisa en del av de svar vi fått in från vår intervjuenkät. Svaren kommer att presenteras i form av citat. Våra intervjupersoner kommer vi efter eller före varje citat att benämna med deras namn då samtliga gett sitt godkännande till detta. Vi

kommer att arbeta med de fem intervjuenkäter vi fått sänt till oss i retur. Nedan kommer vi att dela in svaren i olika teman där empirin diskuteras och reflekteras över av oss.

Intervjuenkät var god se bilaga 2.

5.3 Värderingar och moral kring frivillig återvandring

Vår tanke med frågan om det finns värderingar och moraliska aspekter inom den frivilliga återvandringen, väcktes när vi läste en del av den litteratur vi behövde för att färdigställa denna uppsats. Det var framförallt från Lena Södergrans avhandling, svensk invandrar och integrationspolitik, men även från propositioner och andra dokument från riksdagen.

Då vi ställde frågan till våra intervjupersoner om deras åsikter gällande ovanstående begrepp svarade de förmodligen olika utifrån vilken arbetsplats och vilken inriktning på arbetet de har. Vi kunde skönja en del olikheter i deras svar och förmodar att det beror på hur deras praktiska arbetsuppgifter ser ut, allt ifrån på forskarnivå till projektledarnivå. Samtidigt fanns det likheter i många av svaren vi fick in. I en intervjusituation då man möts öga mot öga ges det större möjligheter till att förtydliga de frågor man vill ha svar på. Från våra intervjupersoner har vi fått varierande svar men majoriteten talar om att det förekommer både värderingar och moral i politiken och i hanteringen av frivillig återvandring.

Vid utformandet av vår intervjuenkät diskuterade vi huruvida värderingar och moral som begrepp kunde uppfattas som värdeladdade i den frågan vi ställde och hur det kunde påverka de svar vi fick in. Våra funderingar om ovanstående risk fanns med som en tanke och vi visste inte hur de svar skulle se ut som vi väntade på. Vi blev positivt överraskade då det inte visade sig ställa till några större problem utan vi fick i stället en form utav bekräftelse på att vi inte var ute på fel spår. En av våra intervjupersoner gav oss en inblick i problematiken när han svarade på frågan om det finns moraliska värderingar inom återvandringenspolitiken. Nedanstående citat styrker våra reflektioner om att det finns moraliska värderingar inom frivillig återvandring.

*”Javisst kan jag det. Hur många som helst och på alla de plan.
Människan är ju i sin kommunikation inte bortkopplade från sådana”
(Erik Olsson)*

Citat visar på att människan som sådan är mycket komplext sammansatt. Därför går det inte att rycka loss begreppet värdering utan att förstå att individen som helhet blir tudelad. Våra

tankar kring värderingarnas vara eller icke, tycker vi är väldigt talande utifrån olika aspekter. Med utgångspunkt från att det finns olika värderingar i ämnet, kan det vara på sin plats att ta reda på vilka de är och syftet bakom dessa.

En annan av våra intervjupersoner uttryckte att det finns en massa människor som uttrycker att *”dom skall hem, när kriget är slut eller konflikten är löst”*
(Cecilia Höglund)

Med andra ord visar citatet på att intervjupersonen menar på att det finns en uppfattning bland vissa svenskar att man betraktar flyktingar och invandrares vistelse i Sverige som en tillfällig lösning och deras tankar är att de ska återvända så fort som möjligt. Möjligtvis kan det vara så att deras tanke är att flyktingen inte ska vara det svenska samhället till last. Därtill finns uppfattningen att det är legitimt att ta skydd så länge konflikten pågår i deras hemland men de ska återvända så fort tillfälle ges. Erik Olsson menar att många diskussioner handlar om att *”/.../människan alltid har ett riktigt hem”*. Därutöver tillägger Olsson att det finns tydliga uppfattningar om att *”/.../vissa folk hör hemma mer i Sverige än andra”*. Med andra ord tolkar vi hans uttalande som om att det förmodligen i vårt samhälle råder en slags etnisk rangordning bland vissa människor.

Vidare talar Olsson om att det blir som ett slags moraliskt påbud *”/.../ det är bra om man hör hemma någonstans och alltså bra för migranter att endera flytta hem eller att bestämma sig för att stanna kvar i Sverige”*. Detta är en intressant tanke om att alla människor har en typ utav ett statiskt hem och är hemmahörande någonstans oavsett vad.

Det har även visat sig att vissa partier dragit nytta av det arbete som sker med frivillig återvandring. Sverigedemokraterna har i sin första motion efter deras framgångar i valet 2002 använt återvandring som ett slagord. Vi har förstått att värderingar kan användas för andra många ändamål och genom att citera Cecilia Höglund när hon berättar om olämplig användning av begreppet *”/.../sända hem dem i Sverigedemokratisk anda”* vill vi betona den problematik som kan uppstå i samband med detta.

Då det ibland råder motsättningar mellan politiken och dess insatser kan frivillig återvandring bli en värdeladdad fråga. Eftersom vi förmodar att politikens tänkta insatser styrs av såväl humanistiska som ekonomiska tankesätt, anser vi att olika värderingar gör sig gällande då man diskuterar åtgärder som ska utformas. Innan vår analys tar vid avslutar vi

med ett citat som kan visa på en del av politikernas underliggande generösa hållning till att bedriva frivillig återvandring.

*”/.../ se flyktingar och invandrare som en resurs i deras hemländer, de som flyr är ju ofta de som är högutbildade, det blir ju liksom en ”brain drain” i deras hemländer”
(Sara Åkesson)*

Som vi kan utröna ur detta citat kan man se en följd av vikten med att diskutera den frivilliga återvandringens politik. Värderingar styr i mångt och mycket vilka insatser och åtgärder som kommer till stånd. Värderingar är som de flesta vet inte isolerade begrepp som kan diskuteras som ett enskilt ämne utan måste ses i sitt sammanhang.

Vår analys

Efter att ha bearbetat detta temaavsnitt anser vi att vi fått en förhållandevis god inblick i de värderingar som existerar inom frivillig återvandring, då både litteraturen och intervjupersonerna förmedlat liknande förhållanden inom området. Det kan ligga nära till hands att upptäcka värderingars uppkomst och fortlevnad genom att ta hjälp utav en av ovan nämnda teoretiker. I detta fall har vi valt att knyta an till Elias Scotsons studie om ”vi” och ”dom”. Studien visar på hur värderingar kan uppstå i ett samhälle där en nyetablerad grupp blir sedda som mindre värdefulla. Samtidigt betraktar den etablerade gruppen sig som något förmer och värderar sig själva högre. Detta gör att den etablerade gruppen anser sig ha högre moral och bättre värderingar än de nyetablerade. Det uppvisade mönstret som Scotson fann i engelsk liten stad är på inga sätt bundna till hans forskning utan är universellt. Teorierna har en generell natur och är applicerbara i andra situationer och finns rimligtvis även i Sverige varpå vi kan dra att en liknande slutsats om att snarlika förhållanden går att finna här. Avslutningsvis tycker vi oss se en möjlig likhet mellan förhållandet ”svensk” och ”invandrad” såsom ”vi” och ”dom”.

5.4 God integration = lyckad återvandring?

Vårt intresse av begreppet integration väcktes av de dokument som är skrivna utifrån politisk perspektiv. I de flesta av dessa skrivelser framkommer vikten av att en god integration är avgörande för att ett frivilligt återvandrande ska bli lyckat. I samband med tolkningen av samtliga skrivelser från politikerna vi har läst uppenbarar sig en rätt så statisk bild av frivillig återvandring. Med ovannämnda förförståelse ställde vi frågan till våra intervjupersoner om

hur viktig integrationen är vid en frivillig återvandring. Frågan var inte helt enkel att besvara och nedanstående citat styrker detta.

” När man pratar om integration tänker man enbart på invandrare som skall integreras, men för att en bra integration ska äga rum krävs det att både svensken och invandraren samarbetar”.
(Leila Hadzihasanovic)

Ovanstående citat visar på den komplexitet som begreppet integrering kan medföra. En ofta använd förklaring till att invandraren inte är en del av samhället ligger i att integrationen som sådan saknas. Detta förklaras genom att man drar en relativt enkel slutsats genom att skuldbelägga flyktingen och invandraren som vägrar att låta sig integreras i det svenska samhället. Hittills har diskussioner om integrering oftast mynnat ut i en ensidig förklaring där invandrare som en homogen grupp själva bär ansvaret för en misslyckad integration.

Leila Hadzihasanovic fortsätter med att förespråka vikten av samarbete mellan svenskar och invandrare *”/.../ man kan inte neka vikten av invandrarnas vilja att integreras i det svenska samhället men för att man ska lyckas med detta behövs mycket mer förtroende och mindre fördomar hos svenskarna”*. Ovannämnda ord äger säkerligen sin riktighet men det är nog av stor vikt att bli varse att fördomar är ett allmänmänskligt beteende. Alltså måste människan över lag inse vidden av samverkan över etnicitetens gränser. Integration kan betyda väldigt många saker för olika människor beroende på individen. Det vi har kommit fram till i vår studie är att självförsörjning kan vara oerhört viktig för en god integration. Betydelsen utav att vara självförsörjande har vi fått bekräftat av samtliga intervjupersoner. För att återge ett konkret exempel på vad en god integrering kan vara använder vi oss utav följande citat.

”Att trivas, vilket betyder att ha ett jobb, ta hand om sig själv och planera sin egen framtid”
(Selma Borovac)

Att kunna vara självförsörjande upplever de flesta vara en början på en god integrering i Sverige. Ovanstående citat visar att ett ekonomiskt oberoende och möjligheten att planera sitt liv är av största vikt för en god integration. Majoriteten svarade att en god integrering är en förutsättning för en lyckad återvandring och Erik Olsson som forskar inom etnicitet gav sin syn på vad en god integration kan vara;

”men integration måste väl handla om att ge möjligheter och därför undanröja hinder, till exempel rasism, diskriminering, så att människor kan få sitt liv att fungera på så sätt som de önskar och utan att det går ut över andra människor”
(Erik Olsson)

Citatet ovan kastar ett ljus över den strukturella problematik som finns då integrering som begrepp måste bearbetas på samtliga nivåer i samhället. Från arbetsgivare till grannar och övriga medmänniskor, det vill säga att alla måste inse att begreppet integrering ligger på allas bord och måste få sin givna plats på dagordningen. Vi inledde denna rubrik med att ställa en hypotes, är en god integrering viktig för en lyckad återvandring? Då de flesta dokument och skrivelser hävdade detta tänkte vi att vår fråga, ställd till våra intervjupersoner kunde ge oss antingen en bekräftelse eller en dementi av ovanstående hypotes. Slutsatsen är att vi i vår studie funnit att integration är ett begrepp som innefattar samtliga invånarens kraftansträngningar. Oavsett vad individen syftar på när han talar om integration är nästan alltid ett arbete avgörande för en god integration och därmed en lyckad återvandring.

Flertalet av våra tillfrågade hävdade att en god integration är en förutsättning för en lyckad återvandring. Däremot hävdade en av våra tillfrågade att det inte alltid är så att en god integration är en förutsättning för en lyckad återvandring. Enligt Cecilia Höglund är en del av de personer som frivilligt återvänder desperata och återvänder som ett resultat av en långvarig vistelse i Sverige präglad av arbetslöshet. Det finns de familjer som hur de än kämpar inte kommer in i det svenska samhället och då kanske även erbjuder dessa personer ekonomiskt stöd för att frivilligt återvända. *”/.../ Bättre att vi ger ett sådant stöd på olika sätt än att familjer lever i utanförskap på försörjningsstöd etc. i massa år”* (Cecilia Höglund). God integration anses fortfarande dock vara den bästa förutsättningen för den lyckade återvandringen men ovannämnda citat visar på att det inte alltid är så enkelt.

Vår analys

Vi kan utifrån våra intervjupersoners svar se att det finns klara samband emellan en god integration som en förutsättning för en lyckad återvandring, vilket vi ovan försökt bringa klarhet i. Integration som sådan är viktig för en lyckad återvandring men det finns även andra faktorer som säkerligen spelar en stor roll i beslutet om att frivilligt återvända och att den blir så lyckosam som möjligt. Som teoretiker har vi valt att använda oss utav Anthony Giddens begrepp om individens livsplan/livsprojekt och ontologiska trygghet för att spegla ovannämnda problematik i. De flesta människor har mer eller mindre planerat sina liv utifrån

den verklighet de lever i. Men när människors vardagsliv genomgår drastiska förändringar och när de inte längre kan upprätthålla sina vanliga rutiner uppstår kritiska situationer och detta kan påverka den ontologiska tryggheten (Månson, 2003). Sådana situationer med kritiska inslag kännetecknas utav radikala förändringar av vardagslivet. De omställningar Giddens diskuterar upplever vi är relevanta för debatten om en god integration som en förutsättning för en lyckad återvandring. Med detta menar vi att individens livsplan/livsprojekt ständigt påverkas utav integrationens mönster men även utav samspelet mellan människor. Människan har alltid eller i alla fall för det mesta ganska klart för sig hur han eller hon vill leva sitt liv. Därefter inrättar han eller hon det efter de förutsättningarna som finns att tillgå. Eftersom att människans livsplaner och livsprojekt sker i interaktion med det övriga samhället och med dess individer kan man säga att livsplanerna eller om man vill kalla det livsprojektet i samband med en eventuell flykt från hemlandet blir abrupt avbrutet. I det nya landet kan det vara svårt att orientera sig och det kan ta flera år innan individen känner att han eller hon kan komma in på det spår han en dag lämnade bakom sig. I det nya landet kan hindren uppfattas som många fler än möjligheterna och individen kan i samband med denna känsla uppleva en slags meningslöshet som vi kan koppla till den ontologiska tryggheten. När tingen i tillvaron upplevs som oförutsägbara och inte på något sätt sammanbundna kan känslor som ensamhet och övergivenhet uppstå. Den ontologiska tryggheten som grundläggs tidigt i individens liv kan komma i gungning och individen kan börja ifrågasätta hela hans eller hennes existens. Med denna koppling till Giddens blir det tydligare att vårt dagliga liv präglas av integrering på alla de plan. Integration äger ständigt rum och i alla dess olika situationer och därmed blir vi alla påverkade utav den. Alltså kan det sägas att integrationen är oerhört viktig ur många hänseenden och då inte minst när det gäller att frivilligt återvända till det land man en gång blev tvungen att överge.

5.5 Ekonomiskt eller humanistiskt synsätt?

Att diskutera den frivilliga återvandringsfrågan utifrån ekonomiska och/eller humanistiska synsätt kan tyckas ställa saker och ting på sin spets. Vår naiva teori eller om vi kallar den för förförståelse handlade om vilka synsätt som vi trodde dominerade den frivilliga återvandringspolitiken. En tanke bakom vår ställda fråga till intervjupersonerna var att i svaren kunna utröna endera det ena synsättet eller det andra. Oavsett om insatsen anses vara av ren humanistisk karaktär var vår teori att det bakom varje krona finns en ekonomisk kalkylerad uträkning. Beräkningen bygger på att människan i de allra flesta situationer är en

målmedveten individ som genom överslagsräkningar och framtida budgetförslag förutser insatser och dess kostnader. (Giddens, 1999).

Med detta förord som inledning till temaområdet ekonomiskt och/eller humanistiskt synsätt vill vi illustrera de olika uppfattningar som råder med hjälp av följande citat;

”Den humanistiske har sin institutionalisering i t.ex. mänskliga rättigheter, barnkonventioner, flyktingkonventioner osv. och den andra i arbetsmarknadspolitik, gränskontroll, invandringspolitik osv.”
(Erik Olsson)

Från ovannämnda citat blir synsättens inriktning uppenbart. De två inriktningarna har sina funktioner på två skilda plan, då det ena representerar kontrollfunktion medan det andra företräder den allmänmänskliga funktionen. Erik Olsson fortsätter med *”/.../ ibland korsar dom varandra och det är inte såentydigt”/.../* vilka inriktningar som påverkar politiken och dess arbete. Med andra ord kan man säga att det inte går att klart urskilja det ena eller det andra synsättet då de båda förutsätter varandras existens. Även Cecilia Höglund har i sina svar varit inne på samma tanke, det vill säga, *”Svårt att dra en skiljelinje”*. Alltså kan vi se att synsätten inte är helt isolerade från varandra med hjälp av ovanstående citat. De kompletterar varandra och utgör därmed en helhet som inte gör arbetet inom frivillig återvandring helt lätt.

I diskussionen kring huruvida det ena eller det andra synsättet ska dominera får vi fram olika tankar från våra intervjupersoner. Cecilia Höglund menar *”Grunden skall förstås vara en humanistisk människosyn”/.../* Detta citat förutsätter att själva insatsen som sådan bör vara av humanistisk karaktär men på samma gång kan det ekonomiska synsättet vara på sin plats. Dock är det en förutsättning att det sker på individens villkor. Avslutningsvis poängterar Cecilia Höglund att *”Det ekonomiska tänkandet är OKEJ om det är baserat på individens eget beslut att flytta hem”*. Hur vi än vänder och vrider på resonemanget får vi aldrig glömma att det handlar om att hjälpa en människa. Då blir personens tankar om framtiden och önskemål vår ledstjärna att arbeta efter. Så i grunden bör det humanistiska synsättet vara det ledande av de två rådande inriktningarna.

För att ge ytterligare perspektiv på ovan nämnda tema kommer vi att resonera om fler orsaker som kan vara bidragande till vilket synsätt som påverkar arbetet med frivillig återvandring. Vi kommer att ta hjälp utifrån Leila Hadzihasanovic erfarenheter kring arbetet

med återvandring. ”/.../ Efter mina erfarenheter tycker jag att när det gäller återvandringsfrågor styrs kommunerna av det ekonomiska synsättet.” Det förhållningssätt som citatet visar kan bero på att kommunerna har det slutgiltiga ansvaret för alla dess invånare. De flesta kommuner i Sverige har besparingskrav på sig och detta kan vara en bidragande orsak till deras förhållningssätt. Vidare säger Hadzihasanovic att det bland politiker och anställda råder brist på kunskap när det gäller återvandring. Den kunskapsbrist som Hadzihasanovic talar om har Olsson i sin rapport; händelse eller process, (2001) också kommit fram till.

*”/.../ Det finns med andra ord ingen etablerad tradition att hänga upp yrkeskunskapen på utan de personer som arbetar med frågorna har själva fått forma det utifrån det uppdrag som getts dom och den praktik som finns och är möjlig att bedriva” /.../
(Erik Olsson 2001)*

Utifrån ovan nämnda citat blir det tydligt att det kanske kan finnas brist på tillräcklig kunskap om den frivilliga återvandringen och dess process. Brist på kunskap och ett ekonomisk kalkylerat tänkande kan möjligen resultera i att kommunpolitikerna ser vinningarna bakom en återvandring.

*/.../Det är alltid lättare att få ekonomiskt bidrag för de personer som vill återvandera om de lever på socialbidrag. Där ser kommunpolitikerna sina ”ekonomiska intressen” att stödja återvandring”
(Leila Hadzihasanovic)*

Citatet ovan tydliggör att där finns beräkningar bakom varje enskilt beslut som tas huruvida det ekonomiska stödet ska utformas. ”/.../ Däremot, i fall att personer som vill återvandera hade arbete finns det ingen chans att de får bidrag ifrån kommunen. Där ser kommunpolitikerna inga intressen för att stödja frivillig återvandring” (Hadzihasanovic). Kan det finnas någon dold avsikt med detta förfarande? Möjligtvis finns där kanske skatteintäkter som annars går ur handen?

En annan tanke bakom den ekonomiska tankeverksamheten kan då också visa sig i de kortsiktiga projekt som Migrationsverket beslutar om på begäran av regeringen. Att tänka ekonomiskt innebär att tid är pengar, ”/.../detta gör att det blir svårt att driva ett långsiktigt projekt då det kortsiktiga tänkandet påverkar och hotar det fortsatta arbetet” (Åkesson).

Ovan nämnda citat visar på det problematiska arbetet som kan finnas med frivillig återvandring på projektnivå.

Vår analys

Att diskutera det humanistiska kontra det ekonomiska synsättet låter sig inte göras på ett enkelt sätt. Vi har dock fått en inblick genom våra intervjupersoner samt den litteratur vi läst. Det har kommit fram att det inte råder enighet mellan det humanistiska och det ekonomiska synsätten men däremot kan de komplettera varandra i praktiken. För att spegla ovanstående tema har vi valt att använda oss utav Erik Olssons resonemang om ekonomins vinningar för frivillig återvandring på mänsklig men även på ekonomiskt plan.

Olsson menar att det finns både ekonomiska och mänskliga vinningar med att arbeta med en något annorlunda arbetsgång när det gäller frivillig återvandring. Han menar att det är av stor vikt att se återvandringen som en långtgående process som tar tid och kanske inte alltid är så lätt att genomföra. Att tala om förflyttningar för människor är att tala om migration, detta handlar i sin tur om ekonomi och försörjning samtidigt som ur en säkerhetssynpunkt och trygghetshänseende. När man måste fly från sitt land på grund av olika orsaker som gör att det är omöjligt att stanna kvar sätts ett skeende igång som innebär att exilen kommer ses som tillfällig lösning. Tanken är säkerligen för flertalet att man vill återvända till sitt hemland där man en gång är född. Detta gör att den återvandringsprocess som resulterar i att man återvänder till hemlandet på sätt och vis påbörjas när man blir tvingad att fly. Olsson lägger fram i sin rapport (2001) att en återmigration handlar om att successivt försöka att återetablera sig i sitt hemland samtidigt som man tryggar för möjligheten att på nytt flytta tillbaka till det forna värdlandet. Detta är ett steg på flera plan då den enskilde inte kan utöva kontroll över alla de faktorer som kan spela in.

Att diskutera utifrån ekonomiska vinningar när det gäller den mänskliga aspekten blir Olssons tankar på en lång process i återvandringen förståelig. Med hans tankar på en lång process i arbetet med frivillig återvandring, blir den mänskliga vinningen märkbar för de flyktingar som får ta del utav en viss trygghet i värdlandet samtidigt som man återvänder till sitt hemland. Vi har sett att det finns mänskliga vinningar bakom frivillig återvandring och detta intresse ställs då mot det ekonomiska tankesättet. Avslutningsvis anser vi att de ekonomiska vinningarna bör vara styrda av att en återvandring kan bli långvarig och att de kortvariga tillfälliga lösningarna kanske inte alltid är det mest framgångsrika.

5.6 Framtidsvisioner

Våra intervjupersoner har olika funderingar inför framtiden och visionerna skiljer sig åt gällande återvandring. Då återvandringspolitiken har förändrats över tiden anser vi det troligt att ytterligare förändringar kommer att äga rum, därför ansåg vi att detta var ett relevant tema och frågeställning att avsluta analysdelen med.

En av våra intervjupersoner såg det hela på ett individuellt plan *”/.../det finns mindre och mindre chans för dom som har familj att återvändra” (Borovac)*. Troligtvis kan detta citat tolkas som att det är svårare att återvändra ju längre tid du har varit i Sverige, anledningen till detta kan bero på att familjerna har integrerats och etablerat sig. Borovac tar upp ytterligare en aspekt *”/.../upplever Sverige som sitt enda hemland”*. Citatet förtydligar vår tolkning av ovanstående mening när vi antyder att det finns mindre och mindre chans att återvändra ju längre tiden går. De övriga intervjupersonerna såg framtiden på ett mer övergripande och strukturellt plan. *”/.../ Större ekonomisk påsamhället, samtidigt som frågan om frivillig återvandring är en politisk känslig fråga” (Åkesson)*. Citatet ovan visar på välfärdssamhällets ekonomiska åtstramningar och dessa kan konkret förstås i nedanstående citat. *”/.../ Migrationsverket kommer med all säkerhet i framtiden att satsa allt mer på återvändande⁸” (Åkesson)*.

Citatet ovan speglar den utveckling som troligtvis kommer att äga rum och som vi till viss del kan se i dag i vårt närområde. Med detta menar vi EU:s utvidgning och dess kontrollmakt. Vidare påtalar en av intervjupersonerna att det kommer att bli en ”tuffare” återvandringspolitik som visar sig i följande citat *”/.../ Instiftande av striktare regler och samordningar av EU:s politik går snabbt” (Olsson)*. Citatet visar på att sannolikheten är stor att det blir ett hårdare samhällsklimat som kommer att drabba oss alla.

”/.../ Om några år tror jag att man blir mer brutal och avvisar kollektivt. Jag tror att man långsamt men säkert vänjer befolkningen med hårdare tag” (Erik Olsson).

Ovanstående citat ger en bild av ett framtidsscenario som innebär att man överlag som individ i vårt samhälle måste skapa sina egna förutsättningar och möjligheter. Detta gör att den kollektiva andan kan komma att försvinna och dagens samhälle bidrar till att människan kan bli mer individualistisk.

⁸ Återvändande är då en person fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd och återvändandet är i någon mening förenat med tvång.

Vår analys

De framtidsvisioner som diskuteras i temaavsnittet ovan är endast representativa för de intervjupersoner vi varit i kontakt med. Men man kan utifrån de visioner som ovan nämnts säkerligen dra vissa slutsatser. De slutsatser som vi kommit fram till utifrån vårt empiriska material är att den frivilliga återvandringen kommer att förändras och vi tror att det inte blir i positiv riktning. Då samhället till stor del styrs av ekonomiska intressen kommer frivillig återvandring inte att vara ett högt prioriterat område. Vi kommer att ta hjälp av Elias Scotson för att få en liten inblick i uppkomsten av ”vi och dom” och kopplingen till ekonomiska vinningar i framtidsscenarioet.

Vi anser att begreppet ”vi och dom” ännu en gång visat sin tydlighet här ovan, då vi kan använda grundsynen för att spegla den enligt oss tvivelaktiga bedrivna ekonomin. Kopplingen här emellan bygger vi på att vi tror att man inte ser några större ekonomiska vinningar med att bedriva en väl fungerande återvandringspolitik. De personer detta rör genererar inga skatteintäkter att tala om, ”dom” kommer ju ändå aldrig bli lika lönsamma som ”vi”. Så länge ”vi” kalkylerar med ”dom” andra människornas liv och beräknar kostnaden av deras livsöden utifrån ”vår” ekonomiska vinning kommer grupperingen av ”vi och dom” finnas kvar i våra samhällen.

Avslutningsvis vill vi säga att vi är medvetna om att vi endast använt oss utav tre av de fyra teoretiker i vår analys. Detta beror på att Bourdieus teori om det sociala och kulturella kapitalet blir enligt oss svårt att tillämpa i ovanstående temaavsnitt. Men däremot har vi använt hans teori i samband med att försöka klargöra flyktingars och invandrares funderingar kring processen från ”flykten” till den frivilliga återvandringen.

6. SLUTDISKUSSION

Syftet med vår uppsats var att se om där finns värderingar inom den frivilliga återvandringspolitiken. Meningen har då varit att undersöka vilka värderingar och motiv som styrt eller varit ledande i framväxten av den och dess arbete. De frågor vi löpande genom uppsatsen arbetat med, har varit om det alltid är viktigt att diskutera frivillig återvandring, eller är det bara när integrationen inte fungerar? Samt i vilken mån eventuella värderingar och olika uppfattningar styrt insatserna för ”flyktingens bästa”.

Vidare har vi diskuterat om det finns moraliska eller politiska uppfattningar om fenomenet frivillig återvandring. Men även om ekonomiska konjunktursvängningar påverkat riktningen av Migrationspolitiken.

De frågor vi arbetat med i vår c-uppsats har vi fått mer kännedom om, men inga tydliga och konkreta svar har vi kunnat fastställa. Däremot har vi sett hur den frivilliga återvandringenspolitiken under årens lopp har förändrats. Från att återvandringenspolitiken huvudtanke var att öppna argumentera för bevarandet av den Svenska välfärden, till dagens något mer diffusa politik vars skäl inte är helt klarlagda. Detta gör att vi nu ställer oss frågan om det egentligen finns så stora skillnader från gårdagens politiska intentioner och till dagens.

Då avsikten med denna uppsats var att lyfta fram eventuella bakomliggande motiv till varför en frivillig återvandring bedrivs tog det inte lång tid tills vi upptäckte att frivillig återvandring styrs utifrån många olika intressen, ekonomiska, mänskliga och ibland en blandning utav båda. Vi kommer inte att i vår slutdiskussion göra en övergripande sammanställning av vår studie. Vidare anser vi att slutdiskussionen i stället bör belysa något tema som för oss varit extra intressant och spännande och behöver debatteras vidare. Temat det rör sig om är det ekonomiska synsättet.

I vår inledning tar vi upp artikeln som är skriven av Cecilia Höglund(se bilaga 1) där hon efterlyste ett större engagemang och generösare insatser till dem som frivilligt vill återvändra. Detta tyckte vi var ett mycket intressant resonemang då Höglund hävdade att det svenska samhället på sikt kan göra stora besparingar genom att bedriva en generösare och mer humanistisk återvandringenspolitik ⁹. Höglund har fått berättat för sig från flyktingar och invandrare som räknat ut att den Svenska kommunen skulle kunna spara upp till 100 000 per person och år om de kunde flytta hem igen. Flyktingarna och invandrarna ställer sig därför frågan varför inte Sverige över en övergångsperiod kan hjälpa till med försörjning och hyresbidrag i hemlandet, tillräckligt för att ge en bra start? Om vi antar att det finns någon form av riktighet bakom ovannämnda tankegång ifrågasätter vi varför politikerna inte tar till sig förslaget. Kan det vara så att den är en kontroversiell frågeställning för politikerna att ta ställning till?

⁹ Se bilaga 1.

Vilken politisk ideologi skulle självmant vilja ställa sig bakom ett så pass kontroversiellt förslag, då det genast kan förknippas med en mer välvillig inställning till flyktingarna och invandrarna. Vilket parti vågar ta täten och förespråka ett sådant förslag när det samtidigt med all säkerhet går miste om en stor del av sina väljare. Samtidigt har Sverigedemokraterna använt sig utav parollen ”hjälp flyktingar och invandare hem igen” som uppmanar människor till att ta ställning ifråga om vems land Sverige egentligen är! En möjlig konsekvens av detta kan vara att de väljare som bestämmer sig för att hoppa av tidigare nämnda parti för deras flyktingideologi kanske kan bli Sverigedemokraternas framtida partimedlemmar?

Något som kan vara intressant att diskutera är de motsättningar som vi under arbetets gång stött på. Politikernas budskap är att få fram det demokratiska i att få möjligheten att frivilligt återvändra som ett led i de mänskliga rättigheterna. Så långt lyder deras budskap som en oerhört generös och givmild handling i sin natur, men verkligheten ser annorlunda ut. Det hävdas gång på gång från politikernas håll att vikten av den ”goda” integrationen är en förutsättning för en lyckad återvandring. Vi ställde oss frågan; - varför bedriva en återvandringspolitik för integrerade invandrare och flyktingar, när den integrerade som har arbete och bidrar till skatteintäkten egentligen inte berörs. Samhället bidrar inte till att dessa personer ska återvända utan det gäller bara de personer som uppbär försörjningsstöd och således är en belastning för Sveriges välfärd.

Avslutningsvis inser vi att detta är ett mycket större område än vad vi själva trodde när vi började skriva vår uppsats. Det finns oerhört mycket mer att begrunda i ämnet frivillig återvandring både på individuellt plan men även på det strukturella planet. Därtill behövs det bedrivas mer forskning på området, då vi förstått att det är ett något eftersatt forskningsområde. Det vi anser oss ha blivit medvetna om och vill förmedla är vikten av att lyfta fram problematiken bakom värderingar och motivs intentioner inom den frivilliga återvandringspolitiken. Utifrån våra egna personliga tankar menar vi att det är oerhört viktigt att komma ihåg människan bakom den politiska apparaten.

Frågan vi ställer oss slutligen är; för vem bedriver vi en frivillig återvandringspolitik och vem är det i slutändan den egentligen gynnar eller missgynnar och därtill hur mycket får en humanistisk insats kosta?

Källförteckning

Anthony Giddens (1999) *Självvet och samhället i den senmoderna epoken* Diadalos AB

Elias N, Scotson J (1965) *Etablerade och outsiders*, Arkiv förlag, Lund

Halvorsen, Knut (1992), *Samhällsvetenskaplig metod* Studentlitteratur Lund

Holme, Magne Idar & Solvang, Bernt Krohn, (1997) *Forskningsmetodik* Studentlitteratur Lund

Moe, Sverre (1995) *Sociologisk teori* Studentlitteratur Lund

Månson, Per (red) (2003) *Moderna samhällsteorier*, Prisma, Stockholm, 6 upplagan

Nordiskt Råd (1987) *Flyktinge- og invandrarpolitik i Norden* Nordiskt Råd Nord 1987:31

Nordstedts svenska ordbok (1981)

Svenska akademins ordlista (2002)

Södergran, Lena (1998), *Återvandringsproblematiken och svensk integrationspolitik, Senare decenniers intresse och värdeförskjutning*, universitet för sociologiska institutionen, Umeå

Södergran, Lena (2002), *svensk invandrar och integrationspolitik*, universitet för sociologiska institutionen, Umeå

Trost, Jan (1997), *Kvalitativa intervjuer* Studentlitteratur Lund

Officiella tryck:

Migrationsverket (2003), *Årsredovisning*

Artiklar

Höglund, Cecilia (28/9-2000), *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*

Utvärderingar

KFÅ, *Utvärdering av Kontoret för Frivillig återvandring* (1997-2003), Röda Korset

Morvai, Ilona, (2002), *ÅTERVANDRING, DRÖM ELLER VERKLIGHET?* Utvärdering av TELLUS- projektet

Olsson, Erik (2001), *Utvärdering av sociala missionens arbete med frivillig återvändande*

Rapporter

Emma Josefsson *Göteborgs-initiativets projekt för att stödja frivillig återvandring*

Migrationsverkets rapport, (2003), *idéseminarium om frivillig återvandring*

Olsson, Erik (2001) *Händelse eller process Om återmigration och frivillig återvandring*

Merge Linköpings universitet

Internet

www.goteborgsinitiativet.se

www.immi.se (immigrantinstitutet)

www.manskligarattigheter.gov.se

www.migrationsverket.se

Statens offentliga utredningar SOU

Proposition 1988/89:100

Proposition 1997/98:16

Proposition 2002/03:122

Förordning

1984:890 *Lag som reglerar bidrag till frivillig återvandring*

Utlänningslagen UtlL.

Direktiv/betänkande

Direktiv 1990:42

Bilagor

Artikel: Höglund, Cecilia (28/9-2000), *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*

Intervjuenkät

"Stöd flyktingar som vill flytta hem"

28/9-2000
Sydsvenska dagbladet
söndllposten.

Utrycket "Borta bra men hemma bäst" gäller även flyktingar. Och kanske särskilt dem. Under de senaste åren har jag träffat många bosnier i Sverige som helst av allt vill flytta hem. De är osäkra på arbetslösa och lever ofta på försörjningsbidrag. Deras dilemma är att de behöver pengar för att reparera sin bostad i hemlandet eller ett startbidrag tills försörjningen är tryggad.

För äldre bosnier finns i bästa fall en låg pension. De har räknat ut exakt vad de "kostar" den svenska kommun de bor i och menar - med rätta - att kommunen skulle spara minst 100 000 kronor per person och år i minskade bidrag om de kunde flytta hem. De ställer därför alla samma frågor: varför kan inte Sverige under en övergångsperiod hjälpa till med försörjnings- och hyresbidrag i hemlandet, tillräckligt för att ge en bostad?

JAG TALAR utestående om flyktingar med permanent uppehållstillstånd, som själva frivilligt vill flytta hem. De tillhör sällsamtals andra flyktingar från Balkan som bestämt sig för att stanna i Sverige berörs inte av detta.

Vi måste inse att flyktingar som ges permanent uppehållstillstånd i Sverige inte alltid vill leva här i resten av sina liv.

Konflikter och krig tar slut, skälen till deras flykt upphör. Det är ett stort beslut att ge upp ekonomisk trygghet i Sverige mot en viss framtid i hemlandet. Förutom fysisk säkerhet krävs inkomst och bostad för en ny start. Det är dags att tänka om och tänka nytt rörande frivillig återvandring.

Sverige bör ställa upp med betalda rekognosceringsresor, i förekommande fall med bibehåller försörjningsstöd. En framgångsrik återvandring förutsätter att familjen tillsammans förberett återflykten, bl a genom besök i hemorten. Vistelser under kortare eller längre perioder behövs för att lösa frågor om boende, arbete, skola, pension, sjukvård etc.

Semesterresor? Nej, den som lever som flykting funderar ständigt på hur det ser ut därhemma, och lever med minnesbilder från kriget, från flykten. Han eller hon måste få besöka sitt hem för att kunna lägga minnena bakom sig och gå vida-

re i livet. Jag har många gånger sett rädslan hos deltagare i rekognosceringsresor, sett besvikelsen hos dem som vägrats besöka sina hem av de nya boendena.

Återvändare som genom resor förberett sin flyttning bör få 3-6 månaders försörjnings- och hyresbidrag i hemlandet som startbidrag samt ersättning för flyttkostnader. Pensionärer skulle flytta hem om de fick ett belopp som minst motsvarar sex månaders försörjnings- och hyresbidrag. Detta skulle också öka förtroendet för framgångsrik återanpassning.

ETT VILLKOR för bidrag är uträde ur svensk folkbokföring. De svenska kommunerna skulle både kunna bistå dem som vill flytta hem - och samtidigt minska sina egna sociala utgifter. Den statliga bidraget är idag 10 000 kronor per vuxen, max 40 000 kronor per familj. Där till betalas hemresan. Detta räcker inte. Att reparera ett förstört hus kan kosta 100 000 kronor. Den internationella hjälpen vända i första hand för att n-

behoven hos 100 000-tals internflyktingar i Bosnien-Hercegovina. Samma gäller för Kosovo.

Vi måste tänka bredare när det handlar om

flyktingar som vill flytta hem. Utbildnings- och praktik bör kunna förläggas i hemlandet under en begränsad period. Bosnian Business Service i Malmö driver med EU-stöd ett framgångsrikt återvandringsprojekt. Framgången ligger i att en del av utbildningen är i Bosnien och de som återvänder får ett startbidrag från EU. Över 100 familjer har återvärt på detta sätt. Det behövs mer av detta, även för Kosovo och andra länder.

I fyra år har jag arbetat med frivillig återvandring, i Bosnien-Hercegovina och i Sverige. Jag är trött, besviken och upprörd över att svenska kommuner inte inser att de både kan hjälpa flyktingar till en värdig hemflytt och samtidigt minska sina egna sociala utgifter genom ett radikalt nytänkande - ett nytänkande som uppfyller rimliga önskemål från hemfångade flyktingar.

CECILIA HÖGLUND
28 september 2000

Det är dags att tänka om och tänka nytt rörande frivillig återvandring.

Frågemall

1) Kan du se om det existerar några värderingar inom den frivilliga återvandringspolitiken?

2) I så fall vilka?

3) Hur påverkar värderingarna i så fall synen och hanteringen av den frivilliga återvandringen?

- I mycket av det material vi läst hittills förespråkas en god integration som förutsättning för en lyckad frivillig återvandring.

4) Vad är en god integration för dig?

5) Vad är en lyckad frivillig återvandring enligt dig?

6) Hur viktig anser du att god integration är en förutsättning för lyckad frivillig återvandring?

- Idag består Migrationspolitiken utav följande områden flyktingpolitiken, invandrarpolitiken och integrationspolitiken samt återvandringspolitiken

7) Anser du att det är viktigt att bedriva en separat återvandringspolitik och i så fall varför?

- Vår naiva teori som två socionomstudenter är att det antingen är den humanistiska människosynen eller det pragmatiska ekonomiska synsättet som styr.

8) Hur ser du på vår naiva teori, kan du ge kommentarer till detta?

9) Vilka möjligheter och/eller hinder har du kommit i kontakt med i ditt arbete med frivillig återvandring?

10) Ska den frivilliga återvandringen betraktas som en rättighet för flyktingen/invandraren? Vill du motivera ditt svar och dela med dig av dina tankar?

11) Hur hade du velat att återvandringspolitik bedrevs?

12) Hur ser framtiden ut inom återvandringspolitik, tror du?

13) Här är det fritt att tillägga synpunkter och annan relevant information.